

Vysoká škola ekonomická v Praze

Národohospodářská fakulta

Hlavní specializace: Hospodářská politika

KOMPARACE INSTITUTU ŽIVOTNÍHO
MINIMA V ČR A NA SLOVENSKU OD ROKU
1993 DO ROKU 2015

diplomová práce

Autor: Marek Feurich

Vedoucí práce: Ing. Karina Kubelková, Ph.D., MBA

Rok: 2017

Prohlašuji na svou čest, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a s použitím uvedené literatury.

Marek Feurich

V Praze, dne 2. 1. 2017

Poděkování

Na tomto místě bych chtěl nejprve poděkovat vedoucí mé diplomové práce Ing. Karině Kubelkové, Ph.D., MBA za odborné vedení, rady a podnětné připomínky. Dále bych chtěl poděkovat své přítelkyni za neutuchající trpělivost a mentální podporu při zpracovávání mé diplomové práce.

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Zpracovatel : **Bc. Marek Feurich**
Studijní program: **Ekonomie a hospodářská správa**
Obor: **Hospodářská politika**
Název tématu: **Komparace institutu životního minima v ČR a na Slovensku od roku 1993 do roku 2015**

Zásady pro vypracování:

1. Cílem práce je identifikovat hlavní determinanty odlišného vývoje životního minima v ČR a na Slovensku od roku 1993 do roku 2015 a analyzovat v daném období roli životního minima v sociální politice obou zemí. Práce má za úkol primárně zodpovědět otázku, zda institut životního minima plní v České republice i na Slovensku stejnou funkci.
2. Po vzniku samostatné Slovenské republiky v roce 1993 Slovensko recepční normou přejalo většinu právních předpisů ČSFR, včetně zákona č. 463/1991 Sb. o životním minimu. Výchozí pozice tak byla pro oba státy shodná, v průběhu let však došlo k řadě úprav právního prostředí v obou zemích, které poskytují vhodný prostor ke zrealizování komparativní analýzy.
3. Teoretická část práce bude zkoumat pojmy jako je životní minimum, existenční minimum, minimální mzda, dávka v hmotné nouzi a další klíčové prvky týkající se dané problematiky.
4. V praktické části práce bude provedena mezinárodní komparace jak právních dokumentů obou zemí, tak ekonomických veličin, v podobě časových řad, získaných z Českého a Slovenského statistického úřadu. Kromě legislativního vývoje bude v diplomové práci analyzován vývoj životního minima vůči minimální mzdě a nezaměstnanosti s cílem ověřit funkčnost jednoho ze základních aspektů životního minima, motivovat občany k znovuzapojení se do pracovního procesu. Dále bude v práci porovnáván vývoj příjmů modelové rodiny na základě životního minima v obou zemích.

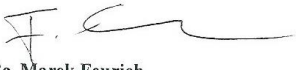
Rozsah práce: 65

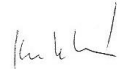
Seznam odborné literatury:

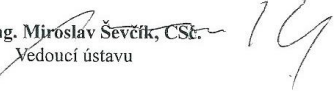
1. BAŠTÝŘ, Ivo, et al. Životní minimum v zahraničí a v České republice. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 1997.
2. BAŠTÝŘ, Ivo; CHOMÁTOVÁ, Ludmila; KOTÝNKOVÁ, Magdalena a kol. Revize věcné náplně a konstrukce životního minima a stanovení existenčního minima, Svazek 1, Svazek 2 včetně Příloh a doprovodných studií, červen 2003, VÚPSV Praha.
3. BEDNÁRIK, Rastislav. Životné minimum v Slovenskej republike. Sociální politiky, 2008, 37. Dostupné na: <http://www.vupsv.cz/sites/file/forum_socialni_politiky/casopis_fsp_5_2008.pdf#page=39>.
4. FILIPOVÁ, Jana; VALNÁ, Silvia. Životné minimum. Výskumný ústav práce, sociálních věcí a rodiny, 1999.
5. KUSÁ, Z.; GERBERY, D. Systém minimálneho príjmu na Slovensku. Network of Independent Experts on Social Inclusion, European Commission. Dostupné na: <<http://www.peer-review-social-inclusion.eu/network-of-independent-experts/2009/minimumincome-schemes, 2009>>.

Datum zadání diplomové práce: květen 2016

Termín odevzdání diplomové práce: září 2016

Bc. Marek Feurich
Řešitel

Ing. Karina Kubelková, Ph.D., MBA
Vedoucí práce

doc. Ing. Miroslav Ševčík, CSc.
Vedoucí ústavu

doc. Ing. Miroslav Ševčík, CSc.
Děkan NF VŠE

Abstrakt

Po rozdělení Československé federativní republiky (ČSFR) na Českou a Slovenskou republiku v roce 1993, si obě země ponechaly většinu právních předpisů ČSFR včetně zákona č. 463/1991 Sb., o životním minimu. Startovací pozice tak byla pro oba státy shodná. Řada úprav legislativního prostředí, ke kterým v průběhu let v obou zemích došlo, poskytuje vhodný prostor ke zrealizování komparativní analýzy. Cílem této diplomové práce je provést komparaci institutu životního minima (ŽM) v České a Slovenské republice mezi lety 1993-2015 a prokázat předpoklady, že institut ŽM vždy zastával v obou zemích stejnou funkci, byl nastaven motivačně pro znovuzapojení nezaměstnaných do pracovního procesu, a že vyšší částka ŽM vždy znamenala vyšší příjem osob v hmotné nouzi v dané zemi. Provedená komparativní analýza ale předpoklady nepotvrzuje.

Klíčová slova

životní minimum, hmotná nouze, příjmy osob v hmotné nouzi, minimální mzda

JEL klasifikace

I31, J31, I32, I38

Abstrakt

After the split of the Czechoslovak Federal Republic (CSFR) to the Czech and Slovak Republics in 1993, both countries retain most ČSFR laws, including law no. 463/1991 Sb., o životním minimu. So the starting position was the same for both countries. A number of modifications of the legislative environment, which happened over the years in both countries, provides a suitable space for the realization of comparative analysis. The aim of this thesis is to compare the institute of subsistence minimum (SM) in the Czech and Slovak Republic between 1993-2015, and prove the assumptions that the institute of SM always held in both countries the same function, was highly motivational to reintegrate the unemployed into the workforce, and the greater amount of SM has always meant a higher income for people in material need in particular country. But the conducted comparative analysis does not confirm the assumptions.

Keywords

subsistence minimum, material need, income of people in material need, minimum wage

JEL classification

I31, J31, I32, I38

Obsah

Úvod.....	1
Teoretická část	3
1. Předchozí výzkumy	3
2. Sociální zabezpečení	4
3. Životní minimum.....	5
3.1. Částky životního minima	6
4. Hmotná nouze	7
4.1. Pomoc v hmotné nouzi v ČR	8
4.2. Pomoc v hmotné nouzi v SR.....	11
Praktická část	16
5. Analýza legislativního vývoje institutu ŽM v ČR a SR v letech 1993-2015.....	16
5.1. Vývoj institutu ŽM v České republice.....	16
5.2. Vývoj institutu ŽM na Slovensku	22
5.3. Shrnutí zásadních poznatků z analýzy legislativního vývoje ŽM v ČR a SR.....	29
6. Analýza vývoje částek ŽM, minimální mzdy a míry nezaměstnanosti v ČR a SR v letech 1993-2015	32
6.1. Použitá data o ŽM, minimální mzdě a míře nezaměstnanosti	33
6.2. Grafická analýza vývoje částek ŽM, minimální mzdy a míry nezaměstnanosti osob se základním vzděláním a bez vzdělání ve věku 15-64 let	44
6.3. Shrnutí výsledků analýzy vývoje částek ŽM, minimální mzdy a nezaměstnanosti	54
7. Komparace vývoje příjmů osoby v HN na základě ŽM v ČR a SR v letech 1993-2015.....	55
7.1. Vývoj částky ŽM a vyplacené dávky v HN.....	55
7.2. Srovnání částky ŽM a vyplacené dávky v HN	57
7.3. Shrnutí výsledků komparace.....	59
Závěr	61
Zdroje	64
Publikace	64
Zdroje dat.....	66
Legislativní předpisy	67
Další	68
Seznam tabulek a grafů	69
Přílohy	71

Úvod

Komparace české a slovenské legislativní úpravy životního minima (dále jen ŽM) je velice zajímavá, jelikož tyto dvě země spolu od 28. října 1918 do 31. prosince 1992 tvořily jeden celek. Po vzniku samostatné Slovenské republiky v roce 1993 Slovensko recepční normou přejalo většinu právních předpisů Československé federativní republiky (dále jen ČSFR) včetně zákona č. 463/1991 Sb., o životním minimu. Původní společný zákon o životním minimu byl v České republice nahrazen až v roce 2007 zákonem č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu. Slovensko se změny ujalo již o několik let dříve, když v polovině roku 1998 přijalo zákon č. 125/1998 Z.z., o životnom minime a následně ještě v roce 2004 zákon č. 601/2003 Z.z. o životnom minime. Výchozí pozice tedy byla pro oba státy shodná. Díky tomu, že jsou si oba státy stále velmi blízké a i mentalita obyvatel je velice podobná, mohla být legislativní úprava jednoho státu inspirací pro ten druhý. Řada úprav právního prostředí, ke kterým průběhu let v České a Slovenské republice došlo, tak poskytuje vhodný prostor ke zrealizování komparativní analýzy.

Institut ŽM je v odborné literatuře relativně hojně zpracováván. Především v souvislosti se systémy sociálního zabezpečení, kterým se ve svých studiích věnují například Arnoldová (2012), Krebs (2010) nebo Tröster (2005). Často je také ŽM zpracováváno v souvislosti s dávkami pomoci v hmotné nouzi, například ve studii Sirovátka (2000) či Kusé a Gerberyho (2009). Mnozí autoři se též věnují samotné legislativní úpravě ŽM, jejímu vývoji a funkcím, které institut ŽM v jejich zemích zastává, například Kotýnková (2005) či Bednárík (2008). V odborné literatuře, kterou se mi podařilo prostudovat, až na výjimky, kterou byla například studie Baštýře (1997), však postrádám práce, které by srovnávaly institut ŽM v různých zemích. Svou prací bych tak rád obohatil současný stav odborné literatury týkající se dané problematiky.

Cílem této diplomové práce je provést komparaci institutu ŽM v České a Slovenské republice mezi lety 1993-2015. Práce je rozdělena na teoretickou část a praktickou část. Teoretická část je rozdělena na čtyři kapitoly. V první kapitole představuji předchozí výzkumy týkající se dané problematiky. V dalších kapitolách definuji základní teoretické pojmy, nezbytné pro pochopení následující praktické části práce. V druhé kapitole teoretické části se zabývám vymezením pojmu sociální

zabezpečení v České a Slovenské republice. Třetí kapitola se věnuje definování ŽM a ve čtvrté kapitole rozebírám ochranu v hmotné nouzi (dále jen HN) v obou zemích. Praktická část práce, která je rozdělena do třech kapitol, je zaměřena na zodpovězení třech základních otázek, na kterých je komparace primárně postavena. V první kapitole se zabývám analýzou legislativního vývoje institutu ŽM v České a Slovenské republice v letech 1993-2015. Cílem první kapitoly je zodpovědět otázku, zda plní institut ŽM od rozdělení Československa do současnosti v obou zemích stejnou funkci. Druhá kapitola praktické části je zaměřena na grafickou analýzu vývoje částek ŽM, minimální mzdy a míry nezaměstnanosti osob se základním vzděláním a bez vzdělání ve věku 15-64 let ve sledovaném období. Analýzu provádím na dvou modelových případech, pro bezdětného jednotlivce a pro rodiny se dvěma dětmi ve věku 10-15 let, kdy oba rodiče pracují za minimální mzdu. Cílem druhé kapitoly praktické části je zodpovědět otázku, zda byl od rozdělení Československa do současnosti v obou zemích nastaven institut ŽM vždy motivačně pro znovuzapojení příjemců dávek do pracovního procesu. Ve třetí kapitole praktické části provádím kalkulaci vývoje příjmů modelové domácnosti v HN, v jednotlivých letech v obou zemích ve sledovaném období. Modelovou domácnost pro účely této analýzy představuje bezdětný 30 letý jednatel, který nežije ve svém ani nájemním bytě, je uchazečem o zaměstnání, bez nároku na podporu v nezaměstnanosti a nevyvíjí snahu o nalezení práce. Třetí kapitola praktické části má za cíl zodpovědět otázku, zda vždy znamenala vyšší suma ŽM v jedné ze sledovaných zemí i vyšší příjem obyvatel pobírajících dávky v HN v této zemi. Práce dále shrnuje nejdůležitější aspekty z teoretické i praktické části a nastiňuje možnosti, jak pokračovat ve studiu problematiky dále.

Teoretická část

Teoretická část mé diplomové práce je rozdělena na čtyři kapitoly. V první kapitole představuji předchozí výzkumy týkající se dané problematiky. V následujících kapitolách rozebírám teoretické pojmy, nezbytné pro pochopení praktické části práce. V druhé kapitole se zabývám vymezením pojmu sociální zabezpečení v České a Slovenské republice. Třetí kapitola se věnuje definování ŽM a ve čtvrté kapitole rozebírám ochranu v HN v obou zemích.

1. Předchozí výzkumy

Institut ŽM patří díky svému postavení v systémech sociálního zabezpečení v České a Slovenské republice mezi často rozebíraná témata. V odborné literatuře tak můžeme najít mnoho studií, které ŽM rozebírají z různých perspektiv. Arnoldová se ve své knize Sociální zabezpečení (2012) věnuje ŽM z pohledu, kdy ŽM představuje jeden ze základních pilířů komplexního systému sociálního zabezpečení v ČR, na základě kterého jsou přidělovány například podmíněné dávky v rámci systému státní sociální podpory či dávky pomoci v HN v rámci systému sociální pomoci. Mezi další odbornou literaturu zabývající se touto problematikou patří například Krebsova Sociální politika (2010) či Trösterovo Právo sociálního zabezpečení (2005). Další perspektivu poskytuje například práce Kusé a Gerberyho (2009) či Sirovátka (2000), kteří zpracovávají institut ŽM podrobněji, a to zejména v souvislosti s dávkami pomoci v HN. Ve svých studiích představují institucionální model systému minimálního příjmu v obou zemích a předkládají hodnocení jeho fungování. Mnozí autoři se též věnují samotné legislativní úpravě ŽM, jejímu vývoji od přijetí původního zákona o ŽM v roce 1991 do současnosti či funkcím, které institut ŽM zastává. Mezi tyto studie patří například práce Kotýnkové Změna úpravy životního minima a stanovení existenčního minima (2005), Bednárikovo Životné minimum v Slovenskej republike (2008) či Baštýřova Revize věcné náplně a konstrukce životního minima a stanovení minima existenčního (2003). V odborné literatuře, kterou jsem v rámci zpracování této práce prostudoval, však postrádám odborné články, které by srovnávaly institut ŽM v různých zemích. Výjimkou byla

zřejmě pouze práce Baštýře s názvem Životní minimum v zahraničí a v České republice: srovnávací studie (1997).

2. Sociální zabezpečení

Životní minimum je důležitým institutem v systému sociálního zabezpečení jak v České republice, tak na Slovensku. Jak se dozvíme níže v této kapitole, struktura systému sociálního zabezpečení je v obou zemích podobná. Cílem sociálního zabezpečení je poskytovat lidem pomoc v případě výskytu sociálních rizik a touto pomocí překonat či alespoň zmírnit tíživou situaci. Mezi takové situace se řadí například: stáří, nezaměstnanost, nemoc, mateřství, rodičovství, zdravotní postižení či pracovní úraz.¹

V České republice má sociální zabezpečení tři základní pilíře.² Sociální pojištění,³ které se týká situací, na něž je možné se dopředu připravit, prostřednictvím odkladu finančních prostředků. Do této kategorie spadá důchodové pojištění, nemocenské pojištění a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti. Druhým pilířem je systém státní sociální podpory,⁴ který cílí převážně na podporu rodin s nezaopatřenými dětmi, na krytí nákladů na výživu a na jiné základní potřeby. Dále je tento pilíř využíván k podpoře lidí v určitých sociálních situacích, které jsou popsány níže. Na rozdíl od předchozího pilíře se zde dopředu nepřispívá do systému formou pojištění, ale veškeré náklady hradí stát ze svého rozpočtu, tedy především z daní. V rámci systému státní sociální podpory jsou dávky rozděleny na příjmově podmíněné a nepodmíněné. Pro přidělení podmíněných dávek je zásadní příjmová situace rodiny, kdy hlavním kritériem pro jejich přidělení je právě životní minimum. Do těchto dávek spadá přídavek na dítě, příspěvek na bydlení a od roku 2011 i porodné. Mezi nepodmíněné dávky patří rodičovský příspěvek a pohřebné. Posledním pilířem je systém sociální

¹ KREBS (2010)

² ARNOLDOVÁ (2012), zdroj celého odstavce.

³ Zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti.

⁴ Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.

pomoci,⁵ který má za cíl pomoci lidem v sociálně neuspokojivé situaci, kteří nejsou schopni sami ani s pomocí rodiny zabezpečit své základní životní potřeby. Do tohoto pilíře spadají tři oblasti, a to sociální péče, pomoc v hmotné nouzi a sociální služby, ve kterých nalézá institut životního minima významné uplatnění.

Slovenský systém sociálního zabezpečení je též rozdělen do třech pilířů, na sociální pojištění⁶, státní sociální podporu⁷ a systém státní sociální pomoci⁸. Do sociálního pojištění spadá důchodové, nemocenské, úrazové, garanční pojištění a pojištění v nezaměstnanosti. V rámci státní sociální podpory je primárně řešena rodinná politika. Dle Ústavu práce, sociálních věcí a rodiny (dále jen ÚPSVaR) patří mezi dávky státní sociální podpory např. rodičovský příspěvek, příspěvek při narození dítěte/děti, příspěvek na pohřeb, přídavek na dítě, příplatek k přídavku na dítě a dále jednorázový nebo opakovaný příspěvek dítěti při svěřením do náhradní péče, při zániku náhradní péče či opakovaný příspěvek náhradnímu rodiči. Třetí oblast v podobě státní sociální pomoci je stejně jako v České republice určena osobám, které si nejsou schopni zabezpečit své základní životní potřeby.

3. Životní minimum

Životní minimum (dále jen ŽM) definuje v ČR zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu jako minimální hranici peněžních příjmů fyzických osob potřebnou k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb. Na Slovensku je ŽM upraveno zákonem č. 601/2003 Z.z. o životnom minime, který stanovuje ŽM jako minimální společensky uznanou hranici příjmů fyzické osoby, pod kterou nastává stav hmotné nouze.

⁵ Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi.

⁶ Zákon č. 461/2003 Z.z. o sociálním pojištění, ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 43/2004 Z.z. o starobním důchodovém spoření, ve znění pozdější předpisů.

⁷ Systém státní sociální podpory na Slovensku není zastřešen jednotným zákonem, tak jako v ČR prostřednictvím zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, nýbrž je pro každou dávku spadající do tohoto systému stanoven jednotlivý zákon. Jedná se například o zákony č. 571/2009 Z.z. o rodičovském příspěvku, č. 238/1998 Z. z. o příspěvku na pohřeb či č. 600/2003 Z. z. o přídavku na diету.

⁸ Zákon č. 599/2003 Z.z. o pomoci v hmotnej núdzi, ve znění pozdějších předpisů.

V České republice má ŽM dvě základní funkce. Poskytuje ochranu před hmotnou nouzí formou garance minimálního příjmu a slouží jako kritérium pro poskytování dávek v hmotné nouzi.⁹ Stejně tomu bylo v minulosti i na Slovensku. Nyní však funguje slovenské ŽM pouze jako administrativní nástroj odtržený od původního smyslu životního minima, zajišťovat minimální společensky uznanou hranici příjmů.¹⁰

Česká republika, na rozdíl od Slovenska, ve svém zákoně o ŽM stanovuje kromě ŽM ještě minimum existenční (dále jen EM). Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, definuje EM jako minimální hranici peněžních příjmů fyzických osob, nezbytnou k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb, umožňující přežití.

3.1. Částky životního minima

V České republice a na Slovensku byly částky ŽM naposledy upraveny nařízením č. 409/2011 Sb., o zvýšení částek životního minima a existenčního minima, respektive opatřením č. 186/2013 Z.z. o úprave sum životného minima. Níže je předložena jejich aktuální výše.

ČR

Životní minimum

• pro jednotlivce	3 410 Kč
• pro první dospělou osobu v domácnosti	3 140 Kč
• pro druhou a další dospělou osobu v domácnosti	2 830 Kč
• pro nezaopatřené dítě do 6 let	1 740 Kč
• pro nezaopatřené dítě 6-15 let	2 140 Kč
• pro nezaopatřené dítě 15-26 let	2 450 Kč

Existenční minimum

• pro jednotlivce	2 200 Kč

⁹ BEDNÁRIK (2008)

¹⁰ GERBERY, BEDNÁROVÁ, DŽAMBAZOVIČ (2010)

SK

Životní minimum

• pro první dospělou osobu v domácnosti	198,09 € (5 352 Kč)
• pro další dospělou osobu v domácnosti	138,19 € (3 734 Kč)
• pro zaopatřené neproleté nebo nezaopatřené dítě	90,42 € (2 443 Kč) ¹¹

Na základě srovnání absolutních částek ŽM se může zdát Slovenský systém jako štedřejší ke svým občanům. V následujících kapitolách se pokusím tuto hypotézu vyvrátit.

4. Hmotná nouze

České a slovenské zákony o životním a existenčním minimu a o životnom minime nestanovují nárok na jimi uvedené částky. Nárok na dávku a výše dávky se zjišťuje dle dalších právních předpisů, kterými jsou zákon č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi a zákon č. 417/2013 Z.z. o pomoci v hmotnej núdzi.

Dle zákona č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi je za osobu v HN v České republice považována osoba či osoby, jejichž příjem po odečtení přiměřených nákladů na bydlení (30 % příjmu a 35 % v Praze) nedosahuje částky živobytí a tento příjem není již možné nijak zvýšit. Dalšími případy mohou být osoby, jejichž příjmy přesahují částku na živobytí, ale z důvodu nedostatečných příjmů u nich hrozí vážná újma na zdraví nebo osoby, které postihla mimořádná událost, kterou nejsou schopni svépomocí překonat. Zákon též upravuje, které osoby v HN nejsou. Jedná se například o osoby, které prokazatelně neprojevují snahu zvýšit si příjem vlastním přičiněním, nejsou vedeny v evidenci uchazečů o zaměstnání či odmítly vykonávat zaměstnání.

Slovenský zákon č. 417/2013 Z.z. o pomoci v hmotnej núdzi, definuje HN jako stav, kdy příjem domácnosti nedosahuje sumy ŽM a členové domácnosti si tento příjem již neumí či nemohou zvýšit prací, výkonem vlastnického práva nebo jiným právem

¹¹ Veškeré korunové částky uvedené v závorkách jsou přepočítány na základě kurzovního listu České národní banky k 25. 10. 2016.

k majetku. Pro účely tohoto zákona jsou stanoveny jako základní životní podmínky jedno teplé jídlo denně, nezbytné ošacení a přístřeší.

4.1. Pomoc v hmotné nouzi v ČR

Jak již bylo zmíněno, dávky v HN v České republice jsou definovány zákonem č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi, který ruší původní, již zastaralý a pro budoucnost nevyhovující, zákon pro pomoc v HN, zákon č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti (viz kap. 5.1.2). Hlavním problémem původního zákona z roku 1991 byla dle důvodové zprávy garance poměrně snadno splnitelných podmínek pro vyplácení dávek, která působila demotivačně pro aktivní hledání práce.¹² Zrušením původního zákona z roku 1991 bylo odstraněno značné množství sociálních dávek a ponechány byly pouze dávky následující:

- Příspěvek na živobytí
- Doplatek na bydlení
- Mimořádná okamžitá pomoc

Nárok na tyto dávky i jejich výše se odvíjí od životního a existenčního minima. Pro přiznání dávek je nutné zjistit, zda příjmy osoby nebo okruhu osob dosahují určité hranice, vypočtené z životního nebo existenčního minima. Pro účely zákona č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi se za příjem považuje:

- 70 % čistého příjmu ze závislé činnosti
- 80 % příjmu z podpory v nezaměstnanosti, při rekvalifikaci či z dávky nemocenského pojištění
- 100 % ostatních započitatelných příjmů

¹² Důvodová zpráva k zákonu č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi

Mezi nezapočitatelné příjmy, které neovlivňují výši dávek v HN, patří například stipendia, jednorázové sociální dávky, příspěvek na bydlení či odměny dárčům krve. Za rozhodné období pro zjišťování příjmu občana jsou dle zákona o pomoci v HN považovány u pravidelných dávek 3 měsíce předcházející aktuálnímu kalendářnímu měsíci a u jednorázových dávek aktuální měsíc. Pro přiznání dávek je primárně nutné doložit doklad o evidenci na Úřadu práce či nízké příjmy. Dále se však ověřuje i možnost zvýšení příjmu vlastním přičiněním, prací, prodejem majetku nebo uplatněním pohledávek. Pokud se prokáže, že osoba či skupina osob splňuje podmínky nároku na příslušné dávky, přechází se ke stanovení výše těchto dávek.¹³

4.1.1. Příspěvek na živobytí

Příspěvek na živobytí je základní dávka v hmotné nouzi. Nárok na příspěvek má dle zákona č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi osoba nebo okruh posuzovaných osob, jejichž příjem po odečtení přiměřených nákladů na bydlení nedosahuje částky živobytí. U nezaopatřených dětí je částka živobytí vždy rovna ŽM. U osob nad 65 let, invalidů, dočasně práce neschopných či příjemců starobního důchodu se nezkoumá snaha zvyšovat si příjem vlastní činností a jejich částkou živobytí je EM zvýšené o polovinu rozdílu mezi ŽM a EM. U ostatních osob tvoří částku živobytí částka EM, která může být na základě snahy zvýšit si příjem vlastní činností¹⁴ navýšena na částku ŽM. Dále může být částka navýšena o příspěvek na dietní stravování stanovené odborným lékařem.

Velikost příspěvku na živobytí je ze zákona rovna rozdílu mezi částkou živobytí osoby či společně posuzovaných osob a jejich příjmem, od kterého jsou odečteny odůvodněné náklady na bydlení (max. 30 % příjmu či 35 % v Praze).¹⁵

¹³ Zákon č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi.

¹⁴ Prací, využitím majetku či uplatněním pohledávek. Zdroj: Zákon č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi.

¹⁵ Zákon č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi.

4.1.2. Doplatek na bydlení

Doplatek na bydlení je definován zákonem č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi. Doplatkem na bydlení jsou ze zákona řešeny situace, kdy osoba či společně posuzované osoby nemají dostatek financí k uhrazení obvyklých nákladů na bydlení. Mezi tyto náklady patří nájem, pravidelné povinné úhrady spojené s bydlením (voda, osvětlení, odpady, atd.) a spotřeba energií (elektřina, plyn, atd.).

Nárok na tuto dávku má dle zákona zákonem č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi vlastník či nájemce bytu v obci, kde je hlášen, a jehož příjem po odpočtu nákladů na bydlení snížených o příspěvek na bydlení je nižší než částka živobytí jemu stanovená. Doplatek na bydlení mohou využít i osoby ubytované v domovech pro seniory, ubytovnách, azylových domech či domovech pro osoby zdravotně postižené, které nemají nárok na příspěvek na bydlení ze systému státní sociální podpory. Pro přiznání nároku na doplatek na bydlení musí mít osoba nárok na příspěvek na živobytí. Do konce roku 2011 byl podmínkou i přiznaný nárok na příspěvek na bydlení, ten byl však novelou zákona o pomoci v hmotné nouzi, účinné od 1. 1. 2012, zrušen.¹⁶ Doplatek na bydlení může být poskytnut i osobám, které se nenacházejí ve stavu HN a tudíž nemají nárok na příspěvek na živobytí, ale jejich příjem nesmí přesáhnout 1,3 násobek částky živobytí. Dále může dávku pobírat i nezletilé a nezaopatřené dítě, žijící v ústavu či náhradní rodinné péči, na které přešlo vlastnictví nemovitosti a nemá tak dostatek prostředků k uhrazení nákladů s tím spojených.¹⁷

Částka dávky doplatku na bydlení není pevně stanovená. Odvíjí se od počtu posuzovaných osob, jejich příjmů a prokázaných nákladů na bydlení. Je stanovena tak, aby osobě či společně posuzovaným osobám po odečtení nezbytných a odůvodněných nákladů na bydlení zbyla částka živobytí. Velikost doplatku na bydlení za aktuální kalendářní měsíc definuje zákon jako rozdíl mezi částkou odůvodněných nákladů snížených o případný příspěvek na bydlení a částkou, o kterou započitatelný příjem zvýšený o příspěvek na živobytí převyšuje částku živobytí společně posuzovaných

¹⁶ Zákon č. 366/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁷ Zákon č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů.

osob. Doba pobírání doplatku na bydlení je od roku 2012 novelou zákona o pomoci v HN stanovena na 84 kalendářních měsíců v období 10 kalendářních let.¹⁸

4.1.3. Mimořádná okamžitá pomoc

Poslední dávkou pomoci v HN, kterou stanovuje zákon č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi, je dávka mimořádné okamžité pomoci. Je vyplácena ve výjimečných situacích, kdy se osoba dostane do neočekávaných finančních potíží a není schopna si sama pomoci. Nárok na dávku posuzuje úřad obce s rozšířenou působností. Dávka okamžité pomoci je vyplácena jednorázově, ale v uznaných případech ji je možné vyplatit i vícekrát, a to v peněžní, věcné nebo kombinované podobě. Jejím specifikem je také to, že jde o jedinou z dávek pomoci v HN, u které není nutné, aby se její příjemce nacházel v HN. Výše dávky je v určitých případech odvozena od životního a existenčního minima. Například v případě živelných pohrom může částka mimořádné okamžité pomoci dosahovat až patnáctinásobku částky životního minima jednotlivce. Další možností je stanovení částky až do výše jednorázového výdaje. Nárok na dávku vzniká v případě, kdy: osobě z důvodu nedostatku financí hrozí vážná újma na zdraví, osobu postihne vážná mimořádná událost a není schopna ji překonat vlastními silami, osoba nemá prostředky na úhradu jednorázového výdaje, si osoba nemůže koupit nezbytné předměty dlouhodobé spotřeby, osoba potřebuje prostředky k úhradě nákladů spojených se vzděláním nezaopatřeného dítěte či je osoba ohrožena sociálním vyloučením.¹⁹

4.2. Pomoc v hmotné nouzi v SR

Systém pomoci v HN na Slovensku je definován zákonem č. 417/2013 Z.z. o pomoci v hmotnej núdzi. Skládá se z dávky v HN (která se skládá z jedné základní dávky a na ní navazujících příspěvků), osobního příspěvku a jednorázové dávky. Jejich

¹⁸ Zákon č. 366/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁹ Zákon č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů.

společnou funkcí je zabezpečit pro obyvatele základní životní podmínky, kterými se rozumí jedno teplé jídlo denně, nezbytné oblečení a přístřeší.

4.2.1. Dávka v hmotné nouzi

Dávka v hmotné nouzi, kterou definuje zákon č. 417/2013 Z.z. o pomoci v hmotnej núdzi, je jedinou dávkou ve slovenském systému pomoci v HN. Pokud je posuzované osobě přiznán nárok na tuto dávku, mohou mu být v případě splnění stanovených podmínek poskytnuty i další níže zmíněné příspěvky. Dávka se s příspěvky sčítá a vyplácí se najednou v peněžní, věcné či kombinované formě. Při zjišťování nároku na dávku je posuzován započitatelný příjem společně posuzovaných osob v domácnosti. Za příjem se pro účely tohoto zákona považuje 75 % čistých příjmů ze závislé činnosti, mateřského příspěvku, starobního či invalidního důchodu. Pokud tato částka nedosahuje částky ŽM společně posuzovaných osob, nacházejí se tyto osoby v HN.²⁰

Další podmínkou je odpracování 32 hodin měsíčně ve veřejně prospěšných pracích. Pokud je posuzovanému takováto činnost nabídnuta a on ji odmítne, bude mu dávka v HN snížena o 61,6 €. ²¹ Předchozí zákon z roku 2003²² umožňoval k základní dávce v hmotné nouzi ještě vyplácení příspěvku na zdravotní péči, ten však byl současným zákonem zrušen. Nyní jsou k základní dávce vypláceny následující příspěvky: ochranný příspěvek, aktivační příspěvek, příspěvek na nezaopatřené dítě, příspěvek na bydlení. Dávka je tak na základě současného zákona o hmotné nouzi²³ vyplácena v šesti úrovních.

• jednotlivec	61,6 € (1 664 Kč)
• jednotlivec s 1-4 dětmi	117,2 € (3 167 Kč)

²⁰ Zákon č. 417/2013 Z.z. o pomoci v hmotnej núdzi.

²¹ S výjimkou invalidů, nezaopatřených dětí, osob s chorobou či úrazem nebo rodiče řádně se starajícího o dítě do 3 let.
Zdroj: Zákon č. 417/2013 Z.z. o pomoci v hmotnej núdzi.

²² Zákon č. 599/2003 Z.z., o pomoci v hmotnej núdzi.

²³ Zákon č. 417/2013 Z.z. o pomoci v hmotnej núdzi.

- jednotlivec s více než 4 dětmi 171,2 € (4 626 Kč)
- bezdětná dvojice 107,1 € (2 894 Kč)
- dvojice s 1-4 dětmi 160,4 € (4 334 Kč)
- dvojice s více než 4 dětmi 216,1 € (5 839 Kč)

4.2.1.1. Ochranný příspěvek

Ochranný příspěvek je využíván k zabezpečení osobních potřeb osoby, která si nemůže zajistit dostatečný příjem. Vyplácí se ve třech úrovních.²⁴

- První úroveň je zacílena na důchodce, invalidy, ošetřovatele těžce postižených osob, samostatného rodiče řádně se starajícího o dítě do 31 týdnů věku a účastníky resocializačních programů. 63,07 € (1 704 Kč)
- Druhá úroveň se týká osob s nepříznivým zdravotním stavem. Podmínkou je pracovní neschopnost delší než 30 dní. 34,69 € (937 Kč)
- Třetí úroveň je poskytována těhotným ženám²⁵ či rodiči řádně a osobně se starajícímu o dítě do 1 roku věku. 13,5 € (365 Kč)

4.2.1.2. Aktivační příspěvek

Aktivační příspěvek je určený na podporu získání nových vědomostí, odborných zručností, praktických zkušeností či pracovních návyků. Celkově tedy cílí aktivační příspěvek na zvýšení šance pracovního uplatnění na trhu práce a také k motivování opuštění stavu HN. Nárok na aktivační příspěvek ve výši 63,07 € (1 704 Kč) náleží osobě, která je zaměstnaná a dosahuje příjmu nejméně ve výši minimální mzdy. Nárok též připadá registrovaným uchazečům o zaměstnání, kteří si zvyšují svou kvalifikaci formou studia či se účastní přípravných projektů, které jim pomohou při začlenění se do trhu práce. Další možností, kdy vzniká nárok na aktivační příspěvek, je vykonávání

²⁴ Zákon č. 417/2013 Z.z. o pomoci v hmotnej nůdži.

²⁵ Jež se pravidelně jednou za měsíc účastní preventivní kontroly. Zdroj: zákon č. 417/2013 Z.z. o pomoci v hmotnej nůdži.

veřejně prospěšných prací v rozsahu 64-80 hodin měsíčně. Příspěvek mohou nárokovat i osoby pobírající rodičovský příspěvek a jsou zároveň studenty střední či vysoké školy. Na druhou stranu aktivační příspěvek nemohou pobírat uchazeči o zaměstnání, kterým je poskytován příspěvek na vykonávání absolventské praxe a osoby, které splnily podmínky nároku na ochranný příspěvek prvních dvou úrovní.²⁶

4.2.1.3. Příspěvek na nezaopatřené dítě

Příspěvek směřující k podpoře výchovy, vzdělání a rozvoje dítěte, které si plní svou povinnou školní docházku. Je vyplácen měsíčně v částce 17,2 € (465 Kč). Nárok na tento příspěvek nevzniká osobám, jejichž děti neplní řádně školní docházku.²⁷ Dále nevzniká nárok osobám, kterým orgán sociálněprávní ochrany dětí uložil výchovné opatření, jež neplní svůj účel.²⁸

4.2.1.4. Příspěvek na bydlení

Příspěvek na bydlení je určen vlastníkům, spoluvlastníkům či nájemcům domů nebo bytů. Dále pak například lidem žijícím v domovech důchodců, krizových střediscích. Podmínkou pro získání příspěvku je řádné placení nájmu, služeb spojených s bydlením, poplatků za odpad či případně předložení potvrzení o řádném plnění splátkového kalendáře. Nárok na příspěvek na bydlení se pravidelně každých 6 měsíců přehodnocuje. Dále zákon specifikuje, že v jednom rodinném domě, bytě či obytném zařízení vzniká nárok pouze na jeden příspěvek, bez ohledu na to kolik domácností zařízení užívá. Částka příspěvku na bydlení v domácnosti je stanovena ve dvou úrovních.²⁹

- jednočlenná domácnost 55,8 € (1 508 Kč)

²⁶ Zákon č. 417/2013 Z.z. o pomoci v hmotnej núdzi.

²⁷ Zákon č. 417/2013 Z.z. o pomoci v hmotnej núdzi.

²⁸ Zákon č. 305/2005 Z.z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

²⁹ Zákon č. 417/2013 Z.z. o pomoci v hmotnej núdzi.

- vícečlenná domácnost

89,2 € (2 426 Kč)

4.2.2. Jednorázová dávka

Jednorázová dávka slouží k úhradě mimořádných výdajů, mezi které řadí zákon č. 417/2013 Z.z. o pomoci v hmotnej nůdži, nákup nezbytného oblečení, vybavení pro domácnost, školních pomůcek či na pokrytí léčebných výloh. Je určena pouze pro ty osoby, kterým je poskytována základní dávka v HN. Jednorázová dávka může být vyplacena až do výše prokázaného výdaje. Zákon umožňuje i opakované vyplácení. Dávka však nesmí přesáhnout trojnásobek ŽM.³⁰

4.2.3. Osobní příspěvek

Cílem příspěvku je motivovat neaktivní nebo dlouhodobě nezaměstnané osoby v produktivním věku k uplatnění na trhu práce, k hledání a udržení si zaměstnání a ke snaze o řešení své situace vlastním přičiněním.³¹ Osobní příspěvek je tak určen osobám, kterým se podařilo najít zaměstnání, a před nástupem do práce pobíraly základní dávku v HN. Pro nárok na osobní příspěvek musí žadatel pobírat odměnu za práci minimálně ve výši minimální mzdy a maximálně ve výši dvojnásobku minimální mzdy. Příspěvek je vyplácen maximálně po dobu 12 po sobě následujících kalendářních měsíců.³²

- prvních 6 kalendářních měsíců 126,14 € (3 408 Kč)
- dalších 6 kalendářních měsíců 63,07 € (1 704 Kč)

³⁰ Zákon č. 417/2013 Z.z. o pomoci v hmotnej nůdži.

³¹ Důvodová zpráva k zákonu č. 417/2013 Z.z. o pomoci v hmotnej nůdži.

³² Zákon č. 417/2013 Z.z. o pomoci v hmotnej nůdži.

Praktická část

Jak již bylo zmíněno v úvodu, cílem této diplomové práce je provést komparaci institutu ŽM v České a Slovenské republice v letech 1993-2015. Praktická část práce je zaměřena na zodpovězení třech základních otázek, na kterých je komparace primárně postavena.

- 1) Plní institut ŽM od rozdělení Československa do současnosti v obou zemích stejnou funkci?
- 2) Byl od rozdělení Československa do současnosti v obou zemích nastaven institut ŽM vždy motivačně pro znovuzapojení příjemců dávek do pracovního procesu?
- 3) Znamenala vždy vyšší suma ŽM v jedné ze sledovaných zemí i vyšší příjmy obyvatel pobírajících dávky v HN v této zemi?

5. Analýza legislativního vývoje institutu ŽM v ČR a SR v letech 1993-2015

Cílem této kapitoly je zodpovědět otázku, zda plní institut ŽM od rozdělení Československa do současnosti v obou zemích stejnou funkci. K mezinárodní komparaci legislativního vývoje ŽM v České republice a na Slovensku jsem čerpal informace z příslušných legislativních opatření a důvodových zpráv obou států.

5.1. Vývoj institutu ŽM v České republice

5.1.1. První zákon

Životní minimum (dále jen „ŽM“) bylo v České republice poprvé definováno zákonem č. 463/1991 Sb., o životním minimu, jako společensky uznaná minimální hranice příjmu občana, pod kterou nastává stav hmotné nouze. S nabytím účinnosti dne 29. 11. 1991 začalo ŽM plnit roli oficiální hranice chudoby na území České republiky. Částky ŽM uvedené v tomto zákoně vycházely ze závěrů komise nezávislých expertů

pro stanovení ŽM.³³ K jejich stanovení byla použita relativní metoda. ŽM bylo složeno ze dvou základních částí, částky potřebné k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb a částky určené k úhradě nezbytných společných nákladů v domácnosti.³⁴

Tyto dvě části ŽM byly dále rozděleny do devíti částek zohledňujících věk a počet členů domácnosti. Výše částky na zajištění základních individuálních potřeb občana (občanů), byla rozdělena na celkem 5 částek odstupňovaných dle věku a výše částky na nezbytné společné výdaje domácnosti na 4 částky odstupňované dle počtu členů domácnosti.³⁵ Mezi statky osobní spotřeby se kromě potravin řadily také náklady na oblečení, vzdělání, služby a ostatní výrobky krátkodobé spotřeby. Pod společné náklady na domácnost pak spadaly náklady na bydlení, vytápění, vodu a výrobky a služby dlouhodobé spotřeby. Výsledná částka ŽM se pak pro domácnost vypočetla jako součet částek na výživu a osobní potřeby všech členů domácnosti a částky na úhradu společných nákladů v domácnosti.³⁶

Zákon též specifikoval, jaké příjmy členů domácnosti se do ŽM započítávají a které ne. Byla umožněna akumulace jen malého počtu dávek³⁷, jako byla jednorázová studijní stipendia, jednorázové nemocenské, důchodové dávky a příspěvky na sociální výpomoc, které se poskytovaly na základě zdravotního stavu bez ohledu na sociální statut a nebyly započítávány do příjmu žadatele o sociální pomoc. Jednorázová pomoc poskytnutá obcí, sociální stipendia, přídavky na děti a další dávky státní sociální podpory se již za příjmy považovaly.³⁸

Zákon č. 463/1991 Sb., o životním minimu sám o sobě nestanovoval vztah ŽM a hranice sociální potřebnosti. Vztah byl však stanoven zákonem č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti. ŽM se tak v praxi začalo využívat jako měřítko pro posuzování

³³ DLOUHÝ (1997)

³⁴ BAŠTÝŘ a kol. (1997)

³⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 463/1991 Sb., o životním minimu

³⁶ BAŠTÝŘ a kol. (1997)

³⁷ Tyto dávky nejsou nepovažovány za příjem při posuzování nároku na dávku v hmotné nouzi. Zdroj: Zákon č. 463/1991 Sb., o životním minimu.

³⁸ Zákon č. 463/1991 Sb., o životním minimu.

sociální potřebnosti, poskytování dávek sociální péče a dávek státní sociální podpory.³⁹ Využití našlo ŽM i v dalších oblastech jako je soudnictví, školství, zdravotnictví, pojišťovnictví a finančnictví.⁴⁰ Zásadní roli v sociálním systému získalo ŽM s přijetím zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, který stanovoval nárok na dávky a výši těchto dávek v závislosti na úrovni ŽM⁴¹.

ŽM mělo na základě zákona č. 463/1991 Sb., o životním minimu dvě základní funkce. Primárně sloužilo jako hraniční hodnota při posuzování nároku osoby na dávky v hmotné nouzi. Druhotně sloužilo jako garantovaná hranice minimálního příjmu pro ty, kteří byli bez jakéhokoli jiného příjmu, či jejich příjmy nedosahovaly hranice ŽM. Příjmy nedosahující výše ŽM se považovaly za nedostatečné na zabezpečení živobytí, základních osobních potřeb a pokrytí nákladů na bydlení. Takovéto příjmy se dle zákona č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti navyšovaly na úroveň ŽM.⁴² Vyplácení probíhalo tak, že se výška příjmu zájemce o dávku porovnávala s životním minimem a rozdíl mezi nimi tvořil dávku sociální pomoci v hmotné nouzi.⁴³

Aby byla zajištěna reálná hodnota částek ŽM, muselo být ŽM pravidelně valorizováno. Dle zákona č. 463/1991 Sb., o životním minimu, zvyšovala vláda částku ŽM vždy k 1. lednu, jestliže souhrnný index spotřebitelských cen u nízkopříjmových domácností vzrostl od předchozího stanovení těchto částek minimálně o 10 %. K první změně tohoto mechanismu došlo s přijetím zákona č. 118/1995 Sb., kterým se mění a doplňují některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o státní sociální podpoře. Poté, co zákon nabyl účinnost v roce 1996, probíhala valorizace již na základě skutečného růstu nákladů na výživu a na ostatní základní osobní potřeby a nákladů na domácnost, vyjádřených růstem příslušných indexů spotřebitelských cen za domácnosti celkem, ve

³⁹ Důvodová zpráva k zákonu č. 463/1991 Sb., o životním minimu

⁴⁰ DLOUHÝ (1997)

⁴¹ Důvodová zpráva k zákonu č. 118/1995 Sb., kterým se mění a doplňují některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o státní sociální podpoře.

⁴² KUSÁ, GERBERI (2009)

⁴³ BEDNÁRIK (2008)

stanoveném rozhodném období⁴⁴. Dle zákona č. 118/1995 Sb., měla vláda přikročit k valorizaci ŽM v případě, že souhrnný index spotřebitelských cen vzrostl od předchozího stanovení těchto částek alespoň o 5 %. K další úpravě valorizačního mechanismu došlo novelami zákona o životním minimu v letech 1997 a 2001.⁴⁵ Zásadní změnou, kterou přinesl zákon z roku 1997, bylo odstranění povinnosti vlády valorizovat ŽM. Zákon z roku 2001 poté ještě snížil hranici pro přistoupení k valorizaci z 5% na 2% růst indexu spotřebitelských cen. Po těchto úpravách probíhala valorizace na základě skutečného růstu nákladů na výživu a na ostatní základní osobní potřeby a nákladů na domácnost, vyjádřeného růstem příslušných indexů spotřebitelských cen za domácnosti celkem, ve stanoveném rozhodném období⁴⁶. Dle zákona č. 271/2001 Sb., nemusela vláda stanovit zvýšení částek ŽM v uvedeném termínu, pokud souhrnný index spotřebitelských cen za domácnosti celkem vzrostl od prvního měsíce rozhodného období o méně než 2 %. Vláda však mohla ŽM zvýšit v mimořádném termínu, pokud úhrnný index spotřebitelských cen za domácnosti celkem vzrostl od počátku rozhodného období alespoň o 10 %.

5.1.2. Druhý zákon

Důležitá změna nastává k 1. 1. 2007, kdy byl nabytím účinnosti zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu zrušen původní zákon č. 463/1991 Sb., o životním minimu.⁴⁷ Novému zákonu č. 110/2006 Sb., který razantně mění koncepci životního minima a do českého právního řádu zavádí nový pojem existenční minimum, předcházelo zpracování grantové studie Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí s názvem „Revize věcné náplně a konstrukce životního minima a stanovení minima

⁴⁴ Prvním měsícem tohoto období je kalendářní měsíc následující po posledním měsíci předchozího rozhodného období při posledním zvýšení částek životního minima a posledním měsícem rozhodného období pro zvýšení částek životního minima. Zdroj: zákon č. 118/1995 Sb., kterým se mění a doplňují některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o státní sociální podpoře.

⁴⁵ Zákonem č. 289/1997 Sb. a zákonem č. 271/2001 Sb.

⁴⁶ Prvním měsícem tohoto období je kalendářní měsíc následující po posledním měsíci předchozího rozhodného období při posledním zvýšení částek životního minima a posledním měsícem rozhodného období pro zvýšení částek životního minima. Zdroj: zákon č. 271/2001 Sb.

⁴⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 463/1991 Sb., o životním minimu.

existenčního“ z roku 2003. Cílem této studie bylo zjistit, zda byla tehdejší konstrukce a úroveň ŽM adekvátní. Případně stanovit na základě zjištěných výsledků novou konstrukci, která by lépe zajišťovala rovnou a spravedlivou sociální ochranu různě velkých domácností⁴⁸. Na základě závěrečné zprávy z této studie byl přijat, kromě již výše zmíněného zákona o životním a existenčním minimu, zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, který nahradil původní zákon č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti.⁴⁹ S novým zákonem 111/2006 Sb. přestalo ŽM fungovat jako výpočtový základ pro výši dávek sociální podpory, avšak úloha měřítko pro posuzování hmotné nouze mu zůstala i nadále.

Patrně hlavním důvodem pro zavedení zcela nového zákona o ŽM byla snaha o zachování objektivitu a efektivitu vynakládání státních zdrojů,⁵⁰ jelikož původní zákon č. 463/1991 Sb., o životním minimu dostatečně nezohledňoval úspory z rozsahu vícečlenných domácností. Vyplácené částky tak nabývaly vyšších hodnot, než jaká byla jejich skutečná potřeba.⁵¹ Dalším významným důvodem, který přispěl k potřebě vytvoření nového zákona, byla absence motivačního prvku. Tuto roli mělo zastávat právě EM, které mělo spolu s nově konstruovaným ŽM zvyšovat motivaci nezaměstnaných osob k znovuzapojení se do pracovního procesu a zároveň poskytnout prostor pro zvýšení státních úspor.⁵² Dle zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, je za EM považován minimální příjem osob, nezbytný k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb, umožňující přežití. Vznikl tak zcela nový institut v sociální ochraně osob, rodin a domácností, který stanovil novou hranici minimálního příjmu pro osoby, které se nechtějí zapojit do pracovního procesu a nemají tendence k řešení své sociální situace. Částka existenčního minima byla stanovena, krom zákonem stanovených výjimek,⁵³ bez ohledu na věk a pořadí pro všechny fyzické

⁴⁸ KOTÝNKOVÁ (2005)

⁴⁹ TRÖSTER (2005)

⁵⁰ BAŠTÝŘ a kol. (2003)

⁵¹ Důvodová zpráva k zákonu č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu

⁵² BAŠTÝŘ a kol. (2003)

⁵³ Existenční minimum nelze použít u nezaopatřeného dítěte, u poživatele starobního důchodu, u osoby invalidní ve třetím stupni a u osoby starší 68 let. Zdroj: Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu.

osoby, přibližně na úrovni 70% částky ŽM prvního člena domácnosti a 65% částky ŽM jednotlivce.⁵⁴

Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu dále zrušil nařízení, dle kterého mohla vláda upravovat zvyšování částek ŽM. Znovu vymezil základní pojmy, definované předešlým zákonem č. 463/1991 Sb., o životním minimu, kde ŽM stále stanovuje jako společensky uznanou hranici minimálního příjmu, pod níž nastává stav hmotné nouze, rovněž stanovuje ŽM jako kritérium příjmové nedostatečnosti, vymezuje okruh společně posuzovaných osob a okruh započitatelných příjmů. V zákoně se již neumluví o občanovi, ale o fyzické osobě. Systém se tak může týkat i cizinců, kteří trvale žijí v České republice.⁵⁵

Zásadní změnou, kterou zákon č. 110/2006 Sb. zavedl, byla změna dvousložkového ŽM na ŽM jednosložkové. Do ŽM tak spadaly pouze prostředky na výživu a ostatní základní osobní potřeby. Pro náklady spojené s bydlením měl být využíván příspěvek na bydlení v rámci systému státní sociální podpory a doplatek na bydlení v rámci systému pomoci v hmotné nouzi. Hlavním důvodem této změny byly značné rozdíly v nákladech na bydlení způsobené nejen počtem osob v domácnosti, ale také ve velikostech nemovitosti, typem vlastnictví a dalšími atributy, které již nebylo možné při stávající koncepci ŽM objektivně vymezovat.⁵⁶

V zákoně se též začaly brát v úvahu úspory nákladů vzniklých společným užíváním spotřebních předmětů a služeb v domácnostech s více osobami. Byly odstupňovány částky ŽM s ohledem na věk dítěte, jeho nezaopatřenost a v závislosti na pořadí osob v domácnosti.⁵⁷

Dle zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu měla vláda navyšovat částky životního minima vždy k 1. lednu, na základě růstu nákladů na výživu a ostatní základní potřeby. Růst nákladů je pro potřeby ŽM vyjádřen růstem indexu spotřebitelských cen za stanovené rozhodné období. Podmínkou pro valorizaci byl

⁵⁴ Důvodová zpráva k zákonu č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu

⁵⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu

⁵⁶ Důvodová zpráva k zákonu č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu

⁵⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu

minimálně 5% růst od počátku rozhodného období. Druhou možností vlády bylo navýšení částky ŽM v mimořádném termínu, v případě zvýšení indexu růstu spotřebitelských cen o minimálně 10%. Přijetím zákona č. 261/2007 Sb., o stabilizaci veřejných rozpočtů, ale došlo ke změně a zvýšení částek životního a existenčního minima je v současnosti na uvážení vlády.⁵⁸ K valorizaci životního a existenčního minima tak došlo pouze v roce 2012 nařízením vlády č. 409/2011 Sb., o zvýšení částek životního minima a existenčního minima.

V roce 2014 vydal Výzkumný ústav práce a sociálních věcí studii s názvem „Prověření věcné náplně a konstrukce životního minima a existenčního minima“ ve které byly vyhodnoceny změny ve struktuře a konstrukci životního minima od roku 2007. Dle výsledků studie změny odpovídají současným požadavkům a mohou je zajišťovat i v budoucnu.⁵⁹

5.2. Vývoj institutu ŽM na Slovensku

5.2.1. První zákon

První federální zákon č. 463/1991 Zb. o životnom minime byl pro Slovenskou i Českou republiku společný. Původně mělo ŽM na Slovensku stejně jako v ČR dvě funkce. Sloužilo jako hraniční hodnota při posuzování nároku osoby na dávku v hmotné nouzi a jako garantovaná hranice minimálního příjmu pro ty, jejichž příjmy nedosahovaly hranice ŽM.⁶⁰ Legislativní ustanovení byla v obou zemích stejná až do roku 1993, kdy se s rozdělením Československa a přijetím nových zákonů⁶¹ začínají objevovat rozdíly.

K valorizaci se na Slovensku přistupovalo dle stejného mechanismu jako v ČR. S jediným rozdílem, že k růstu ŽM stále docházelo v závislosti na růstu indexu spotřebitelských cen pouze u nízkopříjmových domácností. Pokud tento index od

⁵⁸ Zákon č. 261/2007 Sb., o stabilizaci veřejných rozpočtů.

⁵⁹ BAŠTÝŘ a kol. (2014)

⁶⁰ KUSÁ, GERBERY (2009)

⁶¹ Novelý zákona o životnom minime: 277/1993 Z.z., 133/1995 Z.z. a 278/1997 Z.z..

předcházející úpravy vzrostl alespoň o 10 %, přistoupilo se k valorizaci tak, aby sumy životního minima ve vztahu k čistým peněžním příjmům na obyvatele za poslední rok zůstaly přiměřeně zachované. Sumy ŽM byly valorizovány k 21. 10. 1993, 1. 7. 1995 a 1. 11. 1997.⁶²

5.2.2. Druhý zákon

Systém minimálního příjmu na Slovensku prošel v roce 1998 výraznými změnami,⁶³ které se týkaly kritérií nároku na dávky v hmotné nouzi, velikosti poskytovaných sum, propojení s dalšími prvky sociální ochrany i samotné logiky poskytování dávky. Převážně šlo o posun k přísnějším pravidlům a vyšší podmíněnosti pro získání dávky.

Hlavním cílem při stanovování ŽM na Slovensku bylo určit minimální sumu, kterou bude stát v období přechodu k tržnímu hospodářství garantovat všem občanům. Suma musela být stanovena tak, aby zaručovala důstojný život, a to bez potlačování podnětů k práci, a aby tuto sumu byl stát schopen platit.⁶⁴ Bednárík (2008) uvádí, že v situaci poklesu ekonomiky v 90. letech 20. století byl třetí faktor, tedy schopnost státu ŽM vyplácet, pravděpodobně nejzávažnějším důvodem, který formuloval vývoj koncepce životního minima na Slovensku.

Za první zásadní mezníky odklonu slovenského institutu ŽM od českého můžeme považovat zákony, které nabyly účinnosti 1. července 1998, a to zákon č. 125/1998 Z.z. o životnom minime a zákon č. 195/1998 Z.z. o sociálnej pomoci. Od roku 1991 do konce první poloviny roku 1998 se slovenský systém dávek sociální pomoci odvíjel od ŽM, jakožto společensky uznávané minimální hranice příjmu, které sloužilo jako kritérium oprávněnosti při posuzování nároků na dávky sociální pomoci a představovalo hranici státem garantovaného příjmu. S přijetím zákonů č. 125/1998 Z.z. a č. 195/1998 Z.z. však ŽM začalo plnit pouze první zmíněnou funkci a fungovat pouze jako ukazatel

⁶² Zákon č. 463/1991 Zb. o životnom minime; a novely zákona o ŽM: 277/1993 Z.z., 133/1995 Z.z., 278/1997 Z.z.

⁶³ KUSÁ, GERBERY (2009)

⁶⁴ BEDNÁRIK (2008)

sloužící k identifikaci nároku na dávku v hmotné nouzi, který na výšku této dávky již nemá žádný vliv.⁶⁵

Nový zákon č. 125/1998 Z.z. o životnom minime byl výsledkem komplexního výzkumného a politického úsilí, které bylo vyvoláno „Koncepciou transformácie sociálnej sféry“, kterou schválila Národní rada Slovenské republiky v roce 1996.⁶⁶ Zákon definoval životní minimum stejným způsobem jako zákon předcházející⁶⁷ a ŽM nadále fungovalo jako referenční bod systému sociálního zabezpečení. V zákoně z roku 1998 se však již nehovoří o občanovi, ale o fyzické osobě (možnost rozšíření okruhu oprávněných i o cizince žijících na území Slovenska). Zásadní změnou, kterou tento zákon přinesl, bylo nastavení ŽM pouze jako jednosložkového. ŽM jakožto kritérium při posuzování nároku na sociální dávku sestávalo dle zákona č. 463/1991 Zb. o životnom minime ze dvou částí. Fixní části určené pro potřeby domácnosti, kde se rozlišovalo mezi domácnostmi s jednou osobou a vícečlennou domácností a druhé části určené pro osobní potřeby, která již brala v úvahu věk a počet osob žijících v domácnosti. Nový zákon č. 125/1998 o ŽM tyto dvě části „spojuje“ a ŽM se nově odvíjí od velikosti a složení příslušné domácnosti se zohledněním počtu a věku nezaopatřených dětí. Samostatně je stanovena suma ŽM pro první dospělou osobu v domácnosti, rovněž je stanovena zvlášť pro druhou dospělou osobu či zaopatřené dítě a taktéž pro nezaopatřené dítě. Sumy ŽM byly stanoveny na 100 % částky ŽM pro prvního dospělého v domácnosti, 70 % na každého dalšího dospělého v domácnosti a 45 % na každé nezaopatřené dítě. Dle tohoto zákona se přídavek na dítě a starobní důchody považovaly i nadále za příjmy, ale seznam dávek, které bylo možné kumulovat se základní dávkou, se rozšířil o příplatky k přídavkům na dítě, sociální stipendia a dávky při narození dítěte a úmrtí člověka.⁶⁸

Valorizační mechanismus byl stanoven podobně jako v předchozím zákoně, avšak k valorizaci se mělo přistupovat vždy k 1. 7. příslušného roku. ŽM mělo být vynásobeno koeficientem růstu životních nákladů všech nízkopříjmových domácností

⁶⁵ KUSÁ, GERBERY (2009)

⁶⁶ KUSÁ, GERBERY (2009)

⁶⁷ Zákon č. 463/1991 Zb. o životnom minime.

⁶⁸ BEDNÁRIK (2008)

za rozhodné období. Bylo upřesněno, že nízkopříjmové domácnosti jsou takové domácnosti, jejichž příjmy nepřevyšují horní hranici příjmu prvních 20 % všech domácností seřazených vzestupně dle dosahované výšky čistého peněžního příjmu na osobu. Rozhodné období bylo stanoveno od dubna předcházejícího kalendářního roku do dubna běžného kalendářního roku. V případě, že byl v rozhodném období růst životních nákladů nízkopříjmových domácností vyšší než 10 %, byl ke stanovení valorizačního koeficientu posouzen ještě růst čistých peněžních příjmů obyvatelstva a valorizační mechanismus použil nižší z hodnot. Valorizaci provedlo Ministerstvo práce, sociálních věcí a rodiny Slovenské republiky v letech 1999, 2000, 2001, 2002, 2003.⁶⁹ Od 1. 1. 2001 platí zpřesnění porovnávaných období pro zjištění růstu životních nákladů či čistých peněžních příjmů, kdy je porovnávána situace 1. čtvrtletí předcházejícího kalendářního roku s 1. čtvrtletím běžného kalendářního roku.⁷⁰

Souběžně se zákonem č. 125/1998 Z.z. o životnom minime byl přijat zákon č. 195/1998 Z.z. o sociálnej pomoci, který sloužil k implementaci nového systému garance minimálního příjmu. Jeho hlavní úlohou uvedenou v § 1 bylo „zmírnit anebo překonat s aktivní účastí občana hmotnou nouzi, zabezpečit základní životní podmínky občana v přirozeném prostředí a (...) zabezpečit integraci občana do společnosti.“ Přijetím tohoto zákona byly učiněny první kroky směrem k oddělení vývoje ŽM a dávek sociální pomoci a k narušení funkce ŽM jako garance společensky uznaného minimálního příjmu.⁷¹

Po nabytí účinnosti zákonů č. 125/1998 Z.z. a č. 195/1998 Z.z. ještě stále platila vazba dávky na ŽM, ale minimální příjem na úrovni ŽM pro všechny osoby v nouzi již garantovaný nebyl. Toto uvolnění v systému sociální ochrany bylo způsobeno právě zákonem o sociální pomoci (1998), který rozlišoval mezi subjektivními a objektivními příčinami hmotné nouze a stanovoval různé výšky dávek pro ty, kteří byli v nouzi z různých důvodů. Ti, kteří byli identifikováni jako osoby v nouzi z „objektivních důvodů“, pobírali celou sumu dávky, která se rovnala ŽM. Zaměstnaní, jejichž příjem byl pod hranicí ŽM, měli dokonce nárok na dávku, která navyšovala jejich příjem až na

⁶⁹ Zákony č. 160/1999 Z.z., 187/2000 Z.z., 232/2001 Z.z., 285/2002 Z.z., 213/2003 Z.z. o úprave súm životného minima.

⁷⁰ BEDNÁRIK (2008), zákon č. 439/2000 Z.z. zmena zákona o životnom minime.

⁷¹ KUSÁ, GERBERY (2009)

120 % ŽM.⁷² Jedinci identifikovaní jako osoby v nouzi ze „subjektivních“ důvodů mohli pobírat dávku pouze ve výši jedné poloviny ŽM. V seznamu subjektivních důvodů hmotné nouze uvedeném v § 7 ods. 6 zákona č. 195/1998 Z.z. o sociálnej pomoci byla specifikována celá škála situací, například odmítání spolupráce s úřadem práce či nevyužití všech dostupných příležitostí k zabezpečení příjmu.⁷³ Zajímavou položkou v seznamu důvodů HN byla situace, kdy byl občan v evidenci nezaměstnaných občanů hledajících práci déle jak 24 měsíců. Původně zákon umožňoval, aby ti, kteří jsou evidováni déle jak 24 měsíců, ale aktivně hledají práci, měli nárok na plnou výši dávky. Novela zákona č. 155/1999 Z.z. účinná od 1. května 1999, ale tuto možnost zrušila. Z toho vyplývá skutečnost, že dlouhodobě nezaměstnaní měli v období od 1. července 1998 do 1. června 1999 nárok pouze na polovinu dávky ŽM.⁷⁴

Díky novelám zákona o ŽM⁷⁵ a zákona o sociální pomoci⁷⁶ z roku 2000, přestává být k 1. 1. 2001 dávka sociální pomoci závislá na ŽM a valorizace životního minima již nevede k automatickému zvyšování sociálních dávek.⁷⁷ Současně novely zavádí příspěvek na bydlení, novou dávku, kterou je možné kumulovat s dávkou v hmotné nouzi.

5.2.3. Třetí zákon

Z reformy slovenské státní sociální pomoci v roce 2003 vznikl zákon č. 601/2003 Z.z. o životnom minime a zákon č. 599/2003 Z.z. o pomoci v hmotnej núdzi, které vešly v účinnost 1. 1. 2004. První uvedený zákon je postavený na stejných principech jako

⁷² Opatření zrušeno zákonem č. 450/2000 Z.z., zmena zákona o sociálnej pomoci. Opětovný nárok na pobírání dávek při (nízké) mzdě byl obnoven sociální reformou v roce 2003. Zdroj: KUSÁ, GERBERY (2009)

⁷³ Například svobodné matky, které nepodaly žádost o soudní šetření o určení otcovství svého dítěte, byly považované za osoby, které nevyužili všechny příležitosti na získání příjmu, a jejich dávka byla snížena na polovinu. Zdroj: zákon č. 195/1998 Z.z. o sociálnej pomoci.

⁷⁴ KUSÁ, GERBERY (2009)

⁷⁵ Zákon č. 439/2000 Z.z.

⁷⁶ Zákon č. 450/2000 Z.z.

⁷⁷ BEDNÁRIK (2008)

zákon předcházející, kdy stanovuje ŽM jako minimální společensky uznanou hranici příjmů fyzické osoby, pod kterou nastává stav hmotné nouze. Se zásadní změnou, ale přichází druhý zákon, č. 599/2003 Z.z. o pomoci v hmotnej nůdži, dle kterého dávka v hmotné nouzi již nebyla stanovena jako rozdíl mezi ŽM a aktuálním příjmem, ale jako rozdíl mezi spočítanou dávkou v hmotné nouzi a aktuálním příjmem⁷⁸.

Dle zákona č. 599/2003 Z.z. o pomoci v hmotnej nůdži, se za stav hmotné nouze považovala situace, kdy příjem občana a fyzických osob, které se s občanem společně posuzují, nedosahovala úrovně ŽM. V takovém případě vznikl nárok na dávku v hmotné nouzi. Další důležitou změnou, kterou zákon č. 599/2003 Z.z. zavedl, bylo rozdělení částky minimálního příjmu na základní dávku („dávka v hmotné nouzi“) a další podmíněné příspěvky doplňující tuto základní dávku, které bylo možné se základní dávkou kumulovat (nepovažují se za příjem při posuzování nároku).⁷⁹ Mezi tyto podmíněné příspěvky patřily: aktivační příspěvek⁸⁰, vyrovnávací příspěvek v těhotenství⁸¹, ochranný příspěvek⁸², příspěvek na bydlení, příspěvek na zdravotní péči, příspěvek pro rodiče, kteří se starají o dítě mladší jednoho roku a dávka na dítě, které plní podmínku povinné školní docházky. Dále bylo možné kumulovat se základní dávkou ještě další dávky, či alespoň jejich části. Mezi ně patří přídavek na dítě, všechny druhy stipendií, příspěvek v mateřství a 25 % starobního, vdoveckého, invalidního či sirotčího důchodu. Za příjem pro účely posuzování hmotné nouze se považoval průměrný měsíční příjem za posledních 12 měsíců před podáním žádosti o dávky sociální pomoci.⁸³

Suma základní dávky v hmotné nouzi byla stanovena na poměrně nízké úrovni (na jedné třetině ŽM), a proto bylo její kombinování s dalšími podmíněnými příspěvky

⁷⁸ BEDNÁRIK (2008)

⁷⁹ KUSÁ, GERBERI (2009)

⁸⁰ Příspěvek pro uchazeče o zaměstnání, kteří se účastní aktivačních programů, pro osoby studující a zároveň se starající o dítě či pro osoby, které získaly zaměstnání po dlouhodobé nezaměstnanosti a jejich mzda je nižší než trojnásobek minimální mzdy (od roku 2008 změněn na jednorázový 6 měsíční příspěvek).

⁸¹ Od čtvrtého měsíce těhotenství, podmíněný návštěvami gynekologa.

⁸² Příspěvek pro osoby ve věku s nárokem na starobní důchod, invalidy, rodiče starajícího se o dítě do 31 týdnů a pro osoby, které se účastní na reintegračních programech.

⁸³ Zákon č. 599/2003 Z.z. o pomoci v hmotnej nůdži.

zásadní pro zabezpečení dostatečných finančních zdrojů. Neexistuje jednoznačné pravidlo valorizace a částku základní dávky a podmíněných příspěvků stanovuje vláda. Poskytování podmíněných příspěvků k základní dávce záviselo na mnoha podmínkách, souvisejících například s účastí na aktivačních programech vážících se na trh práce (aktivační příspěvek), s vlastnictvím obytných prostor (příspěvek na bydlení) či se sníženou schopností žadatele postarat se o sebe sama (ochranný příspěvek). Reforma z roku 2003 přinesla značný pokles podílu osob zapojených do systému státní sociální pomoci a též pokles úrovně základní dávky v hmotné nouzi. Nárůst základní dávky je v tomto systému možný právě prostřednictvím dalších podmíněných příspěvků.⁸⁴

Významnou změnou, kterou přinesl zákon č. 601/2003 Z.z., bylo, že již nestanovuje částku ŽM pro zaopatřené dítě na stejné úrovni jako pro další osobu v domácnosti, ale sumu ŽM pro dítě stanovuje jednotně bez ohledu na to, zda je dítě zaopatřené či nezaopatřené. Až do roku 2003 měly nezaměstnané dospělé děti (ve věku 18 a více let) nárok na samostatnou dávku, byly považovány za jednotlivce (domácnosti s jednou osobou) a to i v případě, kdy žily v domácnosti svých rodičů.⁸⁵ Valorizace ŽM proběhla na základě opatření MPSVaR v letech 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013.⁸⁶

5.2.4. Nový zákon o pomoci v hmotné nouzi

V roce 2013 přijala Slovenská republika nový zákon o pomoci v HN, který nabyl účinnost 1. 1. 2014. Jedná se o zákon č. 417/2013 Z.z. o pomoci v hmotnej núdzi, který definuje HN jako stav, kdy příjem domácnosti nedosahuje sumy ŽM a členové domácnosti si tento příjem nedokáží zvýšit prací nebo pronájmem či prodejem majetku. Pro účely tohoto zákona jsou stanoveny jako základní životní podmínky jedno teplé jídlo denně, nezbytné ošacení a přístřeší. S přijetím zákona došlo k odstranění některých

⁸⁴ KUSÁ, GERBERI (2009)

⁸⁵ BEDNÁRIK (2008)

⁸⁶ č. 372/2004 Z.z., č. 262/2005 Z.z., č. 415/2006 Z.z., č. 291/2007 Z. z., č. 225/2008 Z. z., č. 252/2009 Z. z., č. 300/2010 Z.z., č. 194/2011 Z.z., č. 181/2012 Z.z., č. 186/2013 Z.z.

podmíněných příspěvků⁸⁷ k základní dávce v HN. Ke změně došlo i v oblasti posuzovaných osob, kdy se nově za členy domácnosti považují i děti na 25 let, žijící ve společné domácnosti s rodiči, pokud studují denní formou studia. Studenti doktorského studia, pobírající stipendium se však za členy domácnosti nepovažují. Dále zákon nepovažuje za osoby v HN jedince ve výkonu vazby či trestu odnětí svobody nebo členy řádů, komunit, církví a jiných náboženských společenstev, v případě že mají podle jejich vnitřních právních předpisů zabezpečené základní životní podmínky. Zákon též upravuje příjmy započitatelné při posuzování HN, kdy není započítáváno 25 % příjmu ze závislé činnosti, starobního a invalidního důchodu či mateřské. Dále byly zpřísněny podmínky nároku na aktivační příspěvek, byl zaveden samostatný příspěvek na nezaopatřené dítě a osobní, příspěvek. Nově tak tvoří podmíněné příspěvky k základní dávce v HN aktivační příspěvek, příspěvek na bydlení, příspěvek na nezaopatřené dítě a ochranný příspěvek (viz kap. 4.2.).⁸⁸

5.3. Shrnutí zásadních poznatků z analýzy legislativního vývoje ŽM v ČR a SR

Cílem kapitoly 5 bylo porovnat instituty ŽM v České a Slovenské republice a zodpovědět otázku, zda plní institut ŽM od rozdělení Československa do současnosti v obou zemích stejnou funkci. Tato podkapitola shrnuje zjištěná fakta z obou zemí a dává je do souvislosti.

První zákon o ŽM z roku 1991⁸⁹ byl pro obě země společný, a tak je odpověď na otázku, zda plnil institut ŽM v tomto období v obou zemích stejnou funkci, jednoznačná. Po rozdělení Československa se však v obou zemích začaly ve vývoji a celkové funkci institutu ŽM objevovat odlišnosti. V prvních letech po rozdělení se jednalo pouze o minimální změny týkající se například stanovování odlišných částek

⁸⁷ Odstraněn byl například příspěvek na zdravotní péči či vyrovnávací příspěvek v těhotenství. Zdroj: KUSÁ, GERBERI (2009)

⁸⁸ Zákon č. 417/2013 Z.z. o pomoci v hmotnej nůdži.

⁸⁹ Zákon č. 463/1991 Sb., o životním minimu.

ŽM. Totožná funkce ŽM však byla prozatím zachována. Postupně však došlo k markantnějším rozdílům.

Za první významný milník, kdy došlo k odklonu vývoje ŽM ze společné cesty obou zemí, můžeme považovat rok 1998. V tomto roce schválila vláda Slovenské republiky zákon č. 125/1998 Z.z. o životnom minime a zákon č. 195/1998 Z.z. o sociálnej pomoci. Do té doby fungovalo ŽM v obou zemích jako hraniční hodnota při posuzování nároku osoby na dávku v hmotné nouzi a jako garantovaná hranice minimálního příjmu. S přijetím těchto zákonů byly na Slovensku učiněny první kroky směrem k narušení funkce ŽM jako garance společensky uznaného minimálního příjmu. Po zavedení těchto zákonů stále ještě platila vazba dávky na ŽM, ale minimální příjem na úrovni ŽM pro všechny osoby v nouzi na Slovensku již garantovaný nebyl (viz. kap. 5.2.2). Shodná funkce institutu ŽM, kdy ŽM v obou zemích představovalo minimální hranici příjmů, tak byla značně narušena. Druhou změnou, kterou zákony v roce 1998 na Slovensku přinesly, bylo nastavení ŽM pouze jako jednosložkového. Dle původního zákona z roku 1991, stále platného v České republice, sestávalo ŽM ze dvou částí. Částky potřebné k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb a částky určené k úhradě nezbytných společných nákladů v domácnosti. Zákon z roku 1998 tyto dvě části na Slovensku „spojuje“ a náklady spojené s bydlením zahrnuje přímo do částky ŽM.⁹⁰

Zatímco v České republice fungovalo ŽM za nezměněných podmínek od roku 1991⁹¹ až do roku 2006, Slovensko přišlo v roce 2003 s ještě razantnější změnou ve vývoji fungování institutu ŽM. Na základě reformy státní sociální pomoci vznikl zákon č. 601/2003 Z.z. o životnom minime a zákon č. 599/2003 Z.z. o pomoci v hmotnej núdzi. Zákony, které způsobily značný pokles podílu osob zapojených do systému dávek sociální pomoci a též pokles úrovně základní dávky v hmotné nouzi.⁹² Dle prvního uvedeného zákona již dávka v hmotné nouzi nebyla stanovena jako rozdíl mezi ŽM a aktuálním příjmem, ale jako rozdíl mezi spočítanou dávkou v hmotné nouzi a

⁹⁰ Důvodová zpráva k zákonu č. 601/2003 Z.z. o životnom minime.

⁹¹ Na základě zákona č. 463/1991 Sb., o životním minimu.

⁹² KUSÁ, GERBERI (2009)

aktuálním příjmem⁹³. Slovenský institut ŽM, tak na rozdíl od českého, přestává definitivně plnit funkci garance minimálního příjmu občanům v HN. Další důležitou změnu přinesl zákon č. 599/2003 Z.z., o pomoci v hmotnej núdzi, bylo rozdělení částky minimálního příjmu občana v HN na základní dávku („dávka v hmotné nouzi“) a další podmíněné příspěvky doplňující tuto základní dávku (viz. kap. 5.2.3).

Prvních zásadních změn se institut ŽM v České republice dočkal až v roce 2006 (viz. kap. 5.1.2). Bylo tomu tak díky schválení zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, vytvořeného na základě výsledků grantové studie Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí. Tento zákon výrazně změnil koncepci ŽM v České republice a do českého právního řádu zavedl nový pojem, který ve slovenské legislativě nenajdeme, „existenční minimum“. Další zásadní změnou, kterou zákon zavedl, byla změna dvousložkového ŽM na ŽM jednosložkové. Na rozdíl od Slovenska však nešlo pouze o spojení původních dvou částek do jedné, nově do ŽM spadaly pouze prostředky na výživu a ostatní základní osobní potřeby. Náklady spojené s bydlením byly řešeny v rámci systému státní sociální podpory a systému pomoci v hmotné nouzi.⁹⁴ Přestože byla první změna systému ŽM v České republice zavedena dlouho po změnách na Slovensku, a tak jistě vznikl značný prostor pro inspiraci se slovenským systémem, při pohledu na zásadní změny provedené v České republice by se dalo říci, že se funkce institutu ŽM v obou zemích ještě více oddalují.

Na základě zde uvedených poznatků si dovoluji tvrdit, že odpověď na otázku, zda plní institut ŽM od rozdělení Československa do současnosti v obou zemích stejnou funkci, je ne.

⁹³ Zákon č. 601/2003 Z.z. o životnom minime.

⁹⁴ BAŠTÝŘ a kol. (2003)

6. Analýza vývoje částek ŽM, minimální mzdy a míry nezaměstnanosti v ČR a SR v letech 1993-2015

Cílem této kapitoly je ověřit splnění jedné ze základních funkcí životního minima, kterou je funkce motivační. Níže uvedená analýza má za cíl zodpovědět otázku, zda byl od rozdělení Československa do současnosti v obou zemích nastaven institut ŽM vždy motivačně pro znovuzapojení příjemců dávek do pracovního procesu.

Minimální mzda je v České republice dle zákona č. 262/2006 Sb., zákoníku práce chápána jako nejnižší pracovní příjem, ŽM dle příslušných zákonů⁹⁵ za nejnižší sociální příjem. Na Slovensku je minimální mzda definována zákonem č. 262/2006 Sb. o minimálnej mzde jako minimální částka pro zaměstnance za každou odpracovanou hodinu, kterou stanovuje vláda. Slovenské ŽM bylo zpočátku definováno stejně jako české ŽM a představovalo též nejnižší sociální příjem⁹⁶ s následně přijatým zákonem z roku 1998⁹⁷ však byla tato funkce narušena a po schválení zákona č. 599/2003 Z.z. o pomoci v hmotnej núdzi dokonce definitivně odpojena.

Dle Syrovátka (2000) by měla nastavená výše ŽM vůči minimální mzdě vyjadřovat výhodnost zaměstnání oproti sociálním příjmům. Rozdíl mezi sociálními příjmy a minimálními příjmy ze zaměstnání by měl být tak vysoký, aby motivoval občany k hledání práce. Pokud není rozdíl dostatečný, lidem nevznikne důvod pro obětování svého volného času za práci. Vhodné nastavení částek minimální mzdy ŽM je tak primární pro jejich správnou účinnost a funkčnost na trhu práce. Za základní jednoduché pravidlo by se dala považovat skutečnost, že pokud je částka životního minima vyšší než minimální mzda, člověk pobírající tuto mzdu přestává být motivován k práci.

Pro část obyvatelstva tudíž nemusí být důvodem nezaměstnanosti neúspěch v práci či nepřízeň osudu, ale pouze špatné nastavení sociálního systému, který

⁹⁵ Zákon č. 463/1991 Sb., o životním minimu, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů.

⁹⁶ Zákon č. 463/1991 Zb. o životnom minime.

⁹⁷ Zákon č. 195/1998 Z.z. o sociálnej pomoci.

nemotivuje k zapojení se do pracovního procesu⁹⁸. Tyto závěry podporuje například studie MPSV z roku 1996⁹⁹, jejíž výsledky ukázaly, že pouze jedna třetina z celkového počtu nezaměstnaných po dobu delší než šest měsíců měla opravdu zájem přijmout legální dlouhodobé zaměstnání. Zbýlá část víceméně cíleně setrvala v situaci, kdy pro ně byly dávky sociálního systému jediný oficiální a dlouhodobý zdroj příjmů. Jak uvádí Krebs (2010) či Arnoldová (2012), prvotní zákon č. 463/1991 Sb. o životním minimu společný pro SR a ČR neobsahoval žádný pobídkový mechanismus, který by lidem zaručoval pozitivní mzdovou změnu po přijetí do zaměstnání. Bylo i možné, aby byl příjem z práce nižší než dávky vyplácené v případě, že člověk nepracuje. Nově přijaté zákony, v ČR zákon č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi a v SR zákon č. 417/2013 Z.z. o pomoci v hmotnej nůdzi, by již měly prostřednictvím započitatelného příjmu zajišťovat, aby takováto situace nenastala, a aby každý pracující dosahoval vyšší životní úrovně než člověk nepracující.

6.1. Použitá data o ŽM, minimální mzdě a míře nezaměstnanosti

K analýze byl sestaven soubor časových řad s ročními pozorováními z České a Slovenské republiky v letech 1993-2015. Tento časový horizont byl vybrán z důvodu co nejvyšší aktuálnosti práce. Přestože původní zákon č. 463/1991 Sb. o životním minimu, společný pro ČR a SR, stanovoval část ŽM již od roku 1991, částky ŽM z let 1991 a 1992 do analýzy zahrnuty nebyly, jelikož byly ve sledovaných zemích totožné. Data z roku 2016 nebyla do analýzy zařazena z důvodu jejich nedostupnosti v době zpracování práce. K analýze jsem sestavil datový soubor obsahující celkem 367 pozorování. Data byla získána z Českého statistického úřadu, Slovenského statistického úřadu, publikací Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky a Ministerstva práce, sociálních věcí a rodiny Slovenské republiky a na základě vlastních výpočtů.

V níže uvedených tabulkách a grafech uvádím částky pro bezdětného jednotlivce a pro čtyřčlennou rodinu se dvěma dětmi ve věku 10-15 let (dále jen sledovaná rodina). Simulaci pro dvě různé domácnosti jsem vybral z toho důvodu, aby bylo možné

⁹⁸ BROŽOVÁ (2003)

⁹⁹ BAŠTÝŘ a kol. (1997)

sledovat, zda a případně jak ovlivňovaly, v původním zákoně¹⁰⁰ nezohledněné, úspory z rozsahu¹⁰¹ vícečlenných domácností motivaci k setrvání v HN. U vícečlenné domácnosti se též projevují výraznější rozdíly mezi částkami minimální mzdy a ŽM než v případě jednotlivce a je tak zajímavé sledovat jejich vývoj. Věkové rozmezí dětí jsem stanovil z důvodu zjednodušení pozdější kalkulace příjmů sledovaných domácností na základě částek ŽM, díky čemuž budu moci abstrahovat od dalších příjmů rodiny jako je například peněžitá pomoc v mateřství, které by kalkulaci ztěžovaly. Částky uvádím vždy za celý rok, ve kterém byly stanoveny, bez ohledu na měsíc jejich stanovení. Uvažoval jsem i o výpočtu jejich hodnot pomocí vážených průměrů, dle měsíců jejich stanovení. Tato metoda však v grafické analýze zkreslila situace, kdy byla částka ŽM stanovena nad hranicí minimální mzdy, a tak jsem ji vyloučil.

Částky ŽM v České i Slovenské republice stanovuje vláda na základě příslušných zákonů (viz. kap. 5). V současné době je ŽM v ČR definováno zákonem č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu a na Slovensku zákonem č. 601/2003 Z.z. o životnom minime (viz. kap. 3). Částky ŽM v České republice jsem získal z Českého statistického úřadu a slovenská data z databáze MPSVaR SR. Z důvodu větší přehlednosti tabulek a grafů jsem uvedl všechny hodnoty v ročních pozorováních. V roce 1996 bylo ŽM v České republice upravováno dvakrát, poprvé k 1. 1. a poté k 1. 10., hodnotu pro tento rok jsem tedy vypočítal jako průměr obou částek. Stejnou úpravu jsem provedl i u Slovenských částek ŽM v roce 2004 a 2009. Částky v grafech jsou uvedeny v běžných cenách.

Minimální mzda je uvedena v měsíčních částkách. Data o české hrubé minimální mzdě jsem získal z Českého statistického úřadu. Slovenské částky hrubé minimální mzdy jsem dohledal v příslušných legislativních opatřeních.¹⁰² Hodnoty jsou pro vyšší přehlednost opět uvedeny v ročních pozorováních. V České republice jsem za roky 1999, 2000 a 2006 uvedl průměr sazeb stanovených v lednu a červenci daného roku. Na Slovensku jsem hodnoty takto upravil pro rok 2000 a 2002. Částky minimální mzdy

¹⁰⁰ Zákon č. 463/1991 Sb., o životním minimu, ve znění pozdějších předpisů. (podrobněji viz. kap. 5.1.2)

¹⁰¹ Vyplácené částky nabývaly vyšších hodnot, než jaká byla jejich skutečná potřeba.

¹⁰² Uvedených na webových stránkách Spravodajca pre mzdové účtovníčky a personalistov. [Online 16. 12. 2016]
Dostupné z: <http://onnmup.dashofer.sk/onn/14/9/2/prakticke-informacie-prehľad-vývoja-minimalna-mzda/>.

jsou též uvedeny v běžných cenách. Částky čisté minimální mzdy rovněž uvádím v simulaci pro jednotlivce a pro sledovanou rodinu, ve které jsou oba rodiče pracující a pobírají minimální mzdu (viz. kap. 6.1.1).

Data týkající se nezaměstnanosti jsem získal z databáze Českého a Slovenského statistického úřadu. I přesto, že se metodika výpočtu nezaměstnanosti v obou zemích odlišuje, nepovažuji tento fakt za zásadní ve smyslu znehodnocení mého výzkumu, jelikož míry nezaměstnanosti ve sledovaných zemích nebudu porovnávat mezi sebou, ale pouze s jinými údaji z daných států. Použil jsem roční průměrné hodnoty, o nezaměstnanosti osob se základním vzděláním a bez vzdělání ve věku 15-64 let dle metodiky Českého statistického úřadu, respektive Slovenského statistického úřadu (dále jen sledovaná nezaměstnanost), v procentuálním vyjádření. Nejčastějšími příjemci minimální mzdy jsou totiž právě osoby s nízkou kvalifikací, tedy primárně osoby s nízkým vzděláním.¹⁰³ Mzda nízko kvalifikovaných osob se nejvíce blíží částkám životního minima a tak je u nich nejvyšší pravděpodobnost reakce na vývoj částek minimální mzdy a ŽM, kdy s narůstajícími částkami ŽM převyšujícími minimální mzdu již nemusí být tito občané motivováni k práci. Data pro Slovenskou republiku, která jsem získal z databáze Slovenského statistického úřadu, byla dostupná pouze od roku 1994. V jejich databázi bohužel nebyly dostupné údaje ohledně míry nezaměstnaných ve věku 15-64 let bez vzdělání v letech 2002, 2003, 2004, 2005, 2013 a 2015.¹⁰⁴ Z toho důvodu jsem v analýze použil pouze data o míře nezaměstnanosti obyvatel ve věku 15-64 let se vzděláním základním. Vzhledem k tomu, že se u míry nezaměstnanosti osob bez dosaženého vzdělání jedná pouze o stovky obyvatel,¹⁰⁵ zatímco u nezaměstnaných osob se základním vzděláním o stovky tisíc, není se dle mého názoru nutné obávat zkreslenosti výstupu.

¹⁰³ BAROŠOVÁ (2008)

¹⁰⁴ Důvod je dle Statistického úřadu Slovenské republiky takový, že se jednalo o roky, kdy se v rámci výběrového šetření ve sledovaném vzorku populace nevyskytovaly osoby bez vzdělání.

¹⁰⁵ SLOVSTAT (2016): Nezamestnani podľa vzdelania a pohlavia v tis. osobách.

6.1.1. Metodologie výpočtů čisté minimální mzdy

Částky čisté minimální mzdy pro bezdětného jednotlivce v České republice do roku 2006 jsou uvedeny na základě výpočtů Kamily Fialové (2007), od roku 2007 do roku 2015 na základě vlastních výpočtů, které popisují dále.¹⁰⁶ Z částek hrubé minimální mzdy získaných z Českého statistického úřadu jsem vypočetl superhrubou mzdu jako násobek hrubé mzdy s koeficientem 1,34. Výsledek jsem dále zaokrouhlil na stovky nahoru. Ze superhrubé mzdy jsem poté vypočetl 15% daň z příjmu. Z hrubé mzdy jsem vypočetl zálohy na sociální a zdravotní pojištění jako násobek hrubé mzdy a koeficientu 0,11. Průměrné slevy na dani a daňová zvýhodnění jsem vypočetl jako násobek hrubé mzdy a koeficientu 0,12.¹⁰⁷ Od hrubé mzdy jsem následně odečetl daň z příjmu, zálohy na sociální a zdravotní pojištění a přičetl průměrnou slevu na dani.

Ilustrační příklad výpočtu měsíční čisté minimální mzdy v ČR v roce 2015:

Hrubá měsíční minimální mzda v ČR 2015 byla 9200 Kč.

Superhrubá mzda = $9\,200 \cdot 1,34 = 12\,328$ Kč

Superhrubá mzda (zaokrouhleno nahoru na stovky) = 12 400 Kč

Daň z příjmu = $12\,400 \text{ Kč} \cdot 0,15 = 1860$ Kč

Zálohy na sociální a zdravotní pojištění = $9\,200 \cdot 0,11 = 1012$ Kč

Průměrná sleva na dani = $9\,200 \text{ Kč} \cdot 0,12 = 1104$ Kč

Čistá měs. mzda = $9\,200 \text{ Kč} - 1800 \text{ Kč} - 1012 \text{ Kč} + 1104 \text{ Kč} = 7\,342$ Kč

Obdobným systémem jsem dopočítal i čistou minimální mzdu sledované rodiny, kdy jsem do výpočtů navíc zahrnul daňové zvýhodnění na děti, které může jeden z rodičů uplatnit. V případě sledované rodiny jsem částky čisté minimální mzdy dopočítával za celé období let 1993-2015. K umožnění srovnání částek čisté minimální mzdy v delší časové řadě, jsem abstrahoval od změn v celkovém daňovém zatížení a změn v metodice výpočtů čisté mzdy a pro celé sledované období jsem použil aktuální

¹⁰⁶ Na základě metodiky zdaňování příjmů fyzických osob, pro bezdětného jednotlivce. Zdroj: VYBÍHAL (2010)

¹⁰⁷ Koeficient 0,12 jsem dopočítal jako poměr mezi průměrnou hodnotou slev*, které mohl poplatník uplatnit a hrubou minimální mzdou. *Slevy na dani může uplatňovat zaměstnanec v pracovním poměru, kde má podepsané Prohlášení poplatníka daně z příjmů fyzických osob ze závislé činnosti a funkčních požitků a osoby samostatně výdělečně činné (OSVČ), které si je uplatní při podání daňového přiznání. Zdroj: VYBÍHAL (2010)

metodikou výpočtu, popsanou výše na případu bezdětného jednotlivce. U daňového zvýhodnění na děti též abstrahuji od změn v daňovém systému¹⁰⁸ a veškeré částky daňového zvýhodnění odečítám již z vypočtené daně. Daňové zvýhodnění na děti od roku 1993 do roku 2004 dopočítávám z nezdanitelné částky na vyživované dítě definované příslušnými novelami zákona č. 586/1992 Sb. o daních z příjmů pro jednotlivé roky. Částky daňového zvýhodnění na dítě od roku 2005 do roku 2015 čerpám přímo z příslušných novel k zákonu č. 586/1992 Sb. o daních z příjmů. Nezdanitelnou částku na vyživované dítě dělím dvanácti pro získání měsíční částky, kterou následně násobím koeficientem 0,15 pro získání alternativní hodnoty, která by se v daném roce neodečítala od základu daně, nýbrž až z vypočtené daně. Pro kontrolu jsem následně ověřil, zda jsem tímto výpočtem zachoval trend v poměru velikosti částky daňového zvýhodnění na dítě vůči hrubé minimální mzdě a mohu konstatovat, že trend byl zachován.

Ilustrační příklad výpočtu měsíční daňové úlevy na dítě, odpočitatelné z vypočtené daně v ČR v roce 1993:

Měsíční nezdanitelná částka na vyživované dítě = 9000 Kč / 12 = 750 Kč

Alternativní hodnota daňové úlevy na dítě odpočitatelná z vypočtené daně
= 750 Kč * 0,15 = 112,5 Kč

Při porovnání s minimální hrubou mzdou ve výši 2 200 Kč byl zachován cca 6% trend z let 2005, 2006, 2007.

Částky čisté minimální mzdy pro bezdětného jednotlivce na Slovensku v letech 1993-2008 jsou uvedeny na základě výpočtů Barošové (2008). Od roku 2009 do roku 2015 jsem hodnoty čisté minimální mzdy vlastnoručně dopočítal na základě příslušné metodiky pro jednotlivce bez dětí.¹⁰⁹ Z částek hrubé minimální mzdy jsem vypočetl

¹⁰⁸ Do roku 2004 se nezdanitelná částka na vyživované dítě odečítá od základu daně, od roku 2005 daňové zvýhodnění se odečítá od již vypočtené daně. Zdroj: Zákon č. 586/1992 Sb. o daních z příjmů.

¹⁰⁹ BÁNOCIOVÁ (2009): *Dane v SR*.

zálohy na sociální pojištění jako násobek hrubé minimální mzdy a koeficientu 0,134¹¹⁰. Měsíční základ daně se rovná rozdílu mezi hrubou mzdou a zálohami na sociální pojištění. Od měsíčního základu daně jsem následně odečetl nezdanitelnou část základu daně. Nezdanitelnou část daně jsem vypočetl jako násobek částky ŽM pro sledovaný rok s koeficientem 19,8, který jsem následně vydělil 12, abych získal měsíční částku. Výsledný zdanitelný měsíční základ daně jsem vynásobil s koeficientem 0,19 pro dopočítání daně z příjmu. Pro zjednodušení výpočtu jsem abstrahoval od dalších odpočitatelných položek od základu daně jako je například příspěvek na doplňkové důchodové spoření. Výslednou čistou měsíční minimální mzdu jsem poté spočítal jako rozdíl mezi hrubou minimální měsíční mzdou, zálohami na sociální pojištění a daní z příjmu.

Ilustrační příklad výpočtu měsíční čisté minimální mzdy v SR v roce 2015:

Hrubá minimální mzda na Slovensku v roce 2015 byla 380 €.

Zálohy na sociální a zdravotní pojištění = $380 \text{ €} * 0,134 = 50,92 \text{ €}$

Měsíční základ daně = $380 \text{ €} - 50,92 \text{ €} = 329,08 \text{ €}$

Roční nezdanitelná část základu daně = $198,09 \text{ €} * 19,2 = 3\,803,33 \text{ €}$

Měsíční nezdanitelná část základu daně = $3\,803,33 \text{ €} / 12 = 316,94 \text{ €}$

Měsíční základ daně před zdaněním = $329,08 \text{ €} - 316,94 \text{ €} = 12,14 \text{ €}$

Daň z příjmu = $12,14 \text{ €} * 0,19 = 2,31 \text{ €}$

Čistá měsíční mzda = $380 \text{ €} - 50,92 \text{ €} - 2,31 \text{ €} = 326,77 \text{ €}$

V případě sledované rodiny na Slovensku jsem částky čisté minimální mzdy dopočítával, stejně jako v případě ČR, za celé období let 1993-2015. Čistou minimální mzdu sledované rodiny v SR jsem dopočítal obdobným způsobem jako čistou minimální mzdu bezdětného jednotlivce v SR, kdy jsem do výpočtů navíc zahrnul daňový bonus na vyživované dítě, který si může jeden z rodičů uplatnit.¹¹¹ K umožnění

¹¹⁰ Koeficient složený z nemocenského pojištění ve výši 1,4 %, důchodového pojištění 4 %, invalidního pojištění 3 % a pojištění v nezaměstnanosti 1 % a zdravotního pojištění 4 %.

¹¹¹ Daňový bonus byl zaveden zákonem č. 595/2003 Z.z. o dani z příjmů. V roce 2004 tak a nahradil doposud využívanou nezdanitelnou část základu daně na dítě. Daňový bonus již nesnižuje samotný základ daně, ale odečítá se již od vypočtené daně. Zdroj: Důvodová zpráva k zákonu č. 595/2003 Z.z. o dani z příjmů.

srovnání částek čisté minimální mzdy v delší časové řadě, jsem opět abstrahoval od změn v celkovém daňovém zatížení a změn v metodice výpočtů čisté mzdy a pro celé sledované období jsem použil aktuální metodiku výpočtu, aplikovanou při výpočtu čisté minimální mzdy bezdětného jednotlivce na Slovensku. Částky daňového bonusu v letech 2004-2015 jsem dohledal v příslušných legislativních opatřeních. Částky v období 1993-2003 jsem následně dopočítal na základě trendu vývoje částek daňového bonusu, který byl v letech 2004-2015 téměř konstantní, kdy daňový bonus představoval přibližně 6,5 % hrubé minimální mzdy.

6.1.2. Vývoj životního minima v ČR a SR

Tabulka č. 1 zobrazuje vývoj absolutní výše ŽM v České republice v běžných cenách. Minimálních hodnot v rámci let 1993-2015 dosahovalo ŽM ve svých prvopočátcích v roce 1993. Pro jednotlivce to bylo 1 960 Kč a pro sledovanou domácnost 6 400 Kč. Z důvodu zachování reálné hodnoty ŽM byly částky ŽM v průběhu let pravidelně valorizovány. Jak můžeme z tabulky vidět, meziroční přírůstek částek ŽM byl v letech 1993-2001 téměř lineární. Své maximální hodnoty dosáhlo ŽM v roce 2006, kdy částka ŽM činila 4 420 Kč pro jednotlivce a 12 680 Kč pro sledovanou domácnost. Suma ŽM se v letech 1991-2006 skládala z částky výživy a osobní potřeby všech členů domácnosti a částky na úhradu společných nákladů v domácnosti, v roce 2007 však byla částka na úhradu společných nákladů v domácnosti od ŽM, zákonem č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, odpojena.

S novým zákonem z roku 2006¹¹² došlo k výraznému propadu částky ŽM. Částka ŽM v roce 2007 dosahovala u jednotlivce 3 126 Kč, tedy propad o téměř 30 % oproti roku 2006 a 9 400 Kč (26% propad oproti roku 2006) pro sledovanou domácnost. ŽM tak pokleslo dokonce na nižší částku, než které dosahovalo v roce 1998.¹¹³ Od té doby bylo ŽM navýšeno pouze jednou, a to v roce 2012 na 3 410 Kč u jednotlivce a 10 250 Kč u sledované domácnosti.

¹¹² Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu.

¹¹³ Srovnání s rokem 1998 je zde uvedeno pouze pro představu o kolik let zpět se částka ŽM vrátila.

Tabulka č. 1: Vývoj celkové částky životního minima v ČR v letech 1993-2015

rok	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
ŽM jednotlivce	1 960 Kč	2 160 Kč	2 440 Kč	2 775 Kč	3 040 Kč	3 430 Kč	3 430 Kč	3 770 Kč	4 100 Kč	4 100 Kč	4 100 Kč	4 100 Kč
ŽM sledované rodiny	6 400 Kč	7 060 Kč	7 840 Kč	9 110 Kč	9 570 Kč	10 470 Kč	10 470 Kč	11 160 Kč	11 980 Kč	11 980 Kč	11 980 Kč	11 980 Kč
rok	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
ŽM jednotlivce	4 300 Kč	4 420 Kč	3 126 Kč	3 126 Kč	3 126 Kč	3 126 Kč	3 126 Kč	3 410 Kč	3 410 Kč	3 410 Kč	3 410 Kč	
ŽM sledované rodiny	12 400 Kč	12 680 Kč	9 400 Kč	9 400 Kč	9 400 Kč	9 400 Kč	9 400 Kč	10 250 Kč	10 250 Kč	10 250 Kč	10 250 Kč	

Zdroj: ČSÚ (2016), vlastní zpracování; částky uvedeny v běžných cenách.

Tabulka č. 2 zobrazuje vývoj ŽM na Slovensku v letech 1993-2015 v běžných cenách. Do roku 2008 jsou částky uvedeny ve Slovenských korunách. Od roku 2009, po vstupu Slovenska do eurozóny, jsou částky v eurech. V roce 1993 dosahovala částka ŽM jednotlivce a sledované domácnosti 1 980 Sk respektive 6 400 Sk. Slovensko z počátku provádělo každé dva roky, konkrétně v letech 1995 a 1997, valorizaci částek ŽM. V roce 1997 byla částka ŽM pro jednotlivce 2 410 Sk a pro sledovanou domácnost 7 750 Sk. Od roku 1998 již bylo ŽM valorizováno každoročně. S novou legislativní úpravou, které se ŽM roku 1998¹¹⁴ a následně pak roku 2003¹¹⁵ dostalo, však začíná ŽM fungovat pouze jako pomocný ukazatel k identifikaci nároku na dávku v hmotné nouzi, který na výšku vyplacené dávky v HN nemá žádný vliv. V roce 2008 dosahovala částka ŽM pro jednotlivce 5 390 Sk a pro čtyřčlennou domácnost 14 070 Sk. Po vstupu Slovenska do eurozóny v roce 2009, byla stanovena částka ŽM na 182,06 € pro jednotlivce a 475,23 € pro sledovanou domácnost. Následně probíhala pravidelná každoroční valorizace. K poslednímu navýšení došlo v roce 2014 na 198,09 €, respektive 517,12 €.

Tabulka č. 2: Vývoj celkové částky životního minima v SR v letech 1993-2015

rok	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
ŽM jednotlivce	1 980 SKK	1 980 SKK	2 180 SKK	2 180 SKK	2 410 SKK	3 000 SKK	3 230 SKK	3 490 SKK	3 790 SKK	3 930 SKK	4 210 SKK	4 395 SKK
ŽM sledované rodiny	6 400 SKK	6 400 SKK	7 000 SKK	7 000 SKK	7 750 SKK	7 800 SKK	8 410 SKK	9 090 SKK	9 880 SKK	10 240 SKK	10 970 SKK	11 455 SKK
rok	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
ŽM jednotlivce	4 730 SKK	4 980 SKK	5 130 SKK	5 390 SKK	182 €	185 €	190 €	195 €	198 €	198 €	198 €	
ŽM sledované rodiny	12 330 SKK	13 000 SKK	13 390 SKK	14 070 SKK	475 €	484 €	496 €	508 €	508 €	517 €	517 €	

Zdroj: MPSVaR (2016), vlastní zpracování; částky uvedeny v běžných cenách.

¹¹⁴ Zákon č. 125/1998 Z.z. o životnom minime a zákon č. 195/1998 Z.z. o sociálnej pomoci.

¹¹⁵ Zákon č. 601/2003 Z.z. o životnom minime a zákon č. 599/2003 Z.z. o pomoci v hmotnej núdzi.

6.1.3. Vývoj minimální mzdy v ČR a SR

V tabulce č. 3 je zobrazen vývoj částek čisté a hrubé měsíční minimální mzdy bezdětného jednotlivce a sledované rodiny České republiky v letech 1993-2015. Částky čisté mzdy jsou vypočítány na základě metodiky uvedené v kapitole 6.1.1.

Částka hrubé měsíční minimální mzdy byla v roce 1993 stanovena na 2 200 Kč hrubého, kde setrvala až do roku 1995. Čistá minimální mzda v roce 1993 tak představovala 1 873 Kč (rozdíl mezi čistou a hrubou mzdou 373 Kč). Čistá mzda sledované rodiny v roce 1993 činila 3 784 Kč, hrubá byla 4 400 Kč (rozdíl 616 Kč). Poté byla hrubá minimální mzda víceméně pravidelně navyšována do roku 2007, kdy se růst zastavil na 8 000 Kč. Na této hranici zůstala minimální mzda až do roku 2012. K dalším navýšením došlo v roce 2013 a poté v roce 2015 na 9 200 Kč hrubého, respektive 7 443 Kč čistého. Čistá minimální mzda sledované rodiny v roce 2015 byla 17 313 Kč, hrubá 18 400 Kč (rozdíl 1 087 Kč).

Tabulka č. 3: Vývoj měsíční minimální mzdy v ČR v letech 1993-2015

rok	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Hrubá min. mzda	2 200 Kč	2 200 Kč	2 200 Kč	2 500 Kč	2 500 Kč	2 650 Kč	3 425 Kč	4 250 Kč	5 000 Kč	5 700 Kč	6 200 Kč	6 700 Kč
Čistá min. mzda	1 873 Kč	1 892 Kč	1 909 Kč	2 188 Kč	2 188 Kč	2 319 Kč	2 984 Kč	3 597 Kč	4 194 Kč	4 715 Kč	5 087 Kč	5 459 Kč
Hrubá min. mzda sledované rodiny	4 400 Kč	4 400 Kč	4 400 Kč	5 000 Kč	5 000 Kč	5 300 Kč	6 850 Kč	8 500 Kč	10 000 Kč	11 400 Kč	12 400 Kč	13 400 Kč
Čistá min. mzda sledované rodiny	3 784 Kč	3 829 Kč	3 859 Kč	4 375 Kč	4 405 Kč	4 723 Kč	6 079 Kč	7 415 Kč	8 678 Kč	9 807 Kč	10 607 Kč	11 473 Kč
rok	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
Hrubá min. mzda	7 185 Kč	7 763 Kč	8 000 Kč	8 000 Kč	8 000 Kč	8 000 Kč	8 000 Kč	8 000 Kč	8 500 Kč	8 500 Kč	9 200 Kč	
Čistá min. mzda	5 819 Kč	6 266 Kč	6 460 Kč	6 460 Kč	6 460 Kč	6 460 Kč	6 460 Kč	6 460 Kč	6 875 Kč	6 875 Kč	7 443 Kč	
Hrubá min. mzda sledované rodiny	14 370 Kč	15 526 Kč	16 000 Kč	16 000 Kč	16 000 Kč	16 000 Kč	16 000 Kč	16 000 Kč	17 000 Kč	17 000 Kč	18 400 Kč	
Čistá min. mzda sledované rodiny	12 619 Kč	13 546 Kč	13 935 Kč	14 715 Kč	14 715 Kč	14 869 Kč	14 869 Kč	15 169 Kč	15 984 Kč	15 984 Kč	17 313 Kč	

Zdroj: ČSÚ (2016), vlastní zpracování; částky uvedeny v běžných cenách.

Situace na Slovensku v letech 1993-2015 je zobrazena v tabulce č. 4. Částky čisté mzdy jsou opět vypočítány na základě metodiky uvedené v kapitole 6.1.1. V roce 1993 byla stanovena hrubá měsíční minimální mzda na částku 2 450 Sk, to představovalo 2 126 Sk čistého. Částka čisté minimální mzdy sledované rodiny v roce 1993 činila 4 562 Sk, hrubá minimální mzda 4 900 Sk (rozdíl 338 Sk). K nárůstu minimální mzdy došlo ve sledovaném období poprvé v roce 1996 a od roku 1998 již

slovenská vláda pristupovala k pravidelné úpravě její částky každoročně.¹¹⁶ Poslední částka hrubé měsíční minimální mzdy ve slovenských korunách byla stanovena v roce 2007 na 8 100 Sk, respektive 7 014 Sk čistého. Po přijetí eura v roce 2009 byla částka slovenské hrubé minimální mzdy stanovena na 295,5 €, tedy 256 € čistého. Následně byla hrubá minimální mzda každoročně navyšována až na 380 € v roce 2015, což představuje 330 € čistého. Čistá minimální mzda sledované rodiny v roce 2015 byla 701 €, hrubá 760 (rozdíl 59 €).

Tabulka č. 4: Vývoj měsíční minimální mzdy v SR v letech 1993-2015

rok	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Hrubá min. mzda	2 450 SKK	2 450 SKK	2 450 SKK	2 700 SKK	2 700 SKK	3 000 SKK	3 600 SKK	4 200 SKK	4 920 SKK	5 245 SKK	6 080 SKK	6 500 SKK
Čistá min. mzda	2 126 SKK	2 126 SKK	2 126 SKK	2 316 SKK	2 316 SKK	2 550 SKK	3 093 SKK	3 635 SKK	4 163 SKK	4 693 SKK	5 095 SKK	5 629 SKK
Hrubá min. mzda sledované rodiny	4 900 SKK	4 900 SKK	4 900 SKK	5 400 SKK	5 400 SKK	6 000 SKK	7 200 SKK	8 400 SKK	9 840 SKK	10 490 SKK	12 160 SKK	13 000 SKK
Čistá min. mzda sledované rodiny	4 562 SKK	4 562 SKK	4 562 SKK	5 027 SKK	5 027 SKK	5 586 SKK	6 703 SKK	7 820 SKK	9 161 SKK	9 766 SKK	11 321 SKK	12 058 SKK
rok	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
Hrubá min. mzda	6 900 SKK	7 600 SKK	8 100 SKK	8 100 SKK	296 €	308 €	317 €	327 €	338 €	352 €	380 €	
Čistá min. mzda	5 975 SKK	6 581 SKK	7 014 SKK	7 014 SKK	256 €	267 €	275 €	283 €	292 €	305 €	330 €	
Hrubá min. mzda sledované rodiny	13 800 SKK	15 200 SKK	16 200 SKK	16 200 SKK	591 €	615 €	634 €	654 €	675 €	704 €	760 €	
Čistá min. mzda sledované rodiny	12 784 SKK	14 243 SKK	15 139 SKK	15 166 SKK	551 €	573 €	590 €	608 €	627 €	652 €	701 €	

Zdroj: SMÚP (2016), vlastní zpracování; částky uvedeny v běžných cenách.

6.1.4. Vývoj nezaměstnanosti v ČR a SR

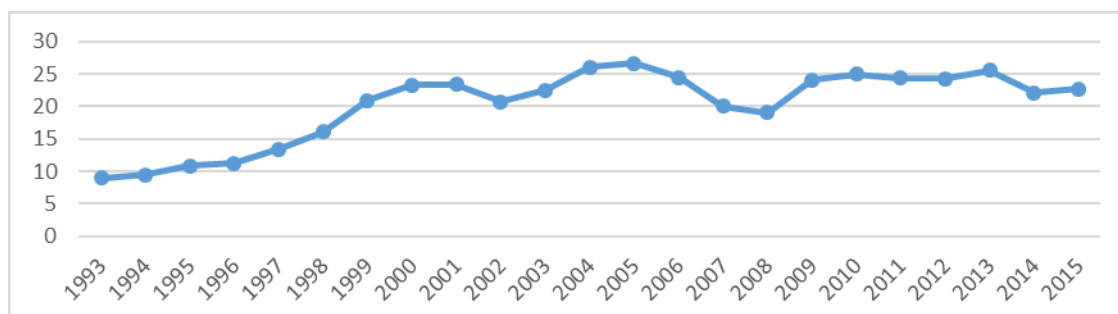
Vývoj sledované nezaměstnanosti v České republice v letech 1993-2015 je pro vyšší přehlednost uveden v grafu č. 1. Minimální míry sledované nezaměstnanosti¹¹⁷ dosahovala ve sledovaném období Česká republika v roce 1993, kdy byla její výše 8,9 %. V dalších letech sledovaná nezaměstnanost každoročně narůstala, a to až na 23,4 % v roce 2001. Po dočasném poklesu v roce 2003, pokračoval nárůst sledované nezaměstnanosti až na nejvyšší dosaženou úroveň 26,7 % v roce 2005. Od tohoto roku začal postupný pokles nezaměstnanosti až na 19% hodnotu v roce 2008.

¹¹⁶ S výjimkou roku 2008, viz příslušné legislativní přepisy: 366/1997 Z. z., 56/1999 Z. z., 346/1999 Z. z., 298/2000 Z. z., 411/2001 Z. z., 514/2002 Z. z., 400/2003 Z. z., 525/2004 Z. z., 428/2005 Z. z. 540/2006 Z. z., 450/2007 Z. z. a další.

¹¹⁷ Míra nezaměstnanosti osob se základním vzděláním a bez vzdělání ve věku 15 – 64 let dle Českého a Slovenského statistického úřadu.

S hospodářskou krizí však přišel opětovný nárůst na hodnoty pohybující se nad 20% hranicí, kde se sledovaná nezaměstnanost drží do současnosti.

Graf č. 1: Míra nezaměstnanosti osob se základním vzděláním a bez vzdělání ve věku 15-64 let v ČR v letech 1993-2015 (%)

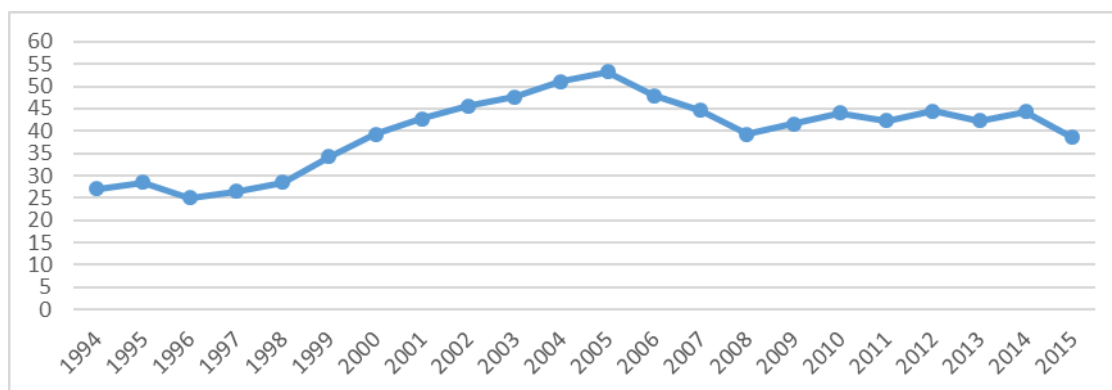
Zdroj: ČSÚ (2016), vlastní zpracování.

Situaci na Slovensku zobrazuje graf č. 2. Pro rok 1993 nebyla data dostupná. V roce 1994 byla míra sledované nezaměstnanosti¹¹⁸ 27 %. Po mírném nárůstu v roce 1995, klesla sledovaná nezaměstnanost v roce 1996 na historické 25% minimum. Od té doby následoval kontinuální nárůst až na historické maximum 53,1 % v roce 2005. Pokles v nadcházejících letech se zastavil na 39,3 % v roce 2008.¹¹⁹ S příchodem hospodářské krize v roce 2008, ale nezaměstnanost osob se základním vzděláním opět překročila 40% hranici nezaměstnanosti, nad kterou se držela až do roku 2015, kdy tato míra poklesla na 38,5 %.

¹¹⁸ Míra nezaměstnanosti osob se základním vzděláním a bez vzdělání ve věku 15 – 64 let dle Českého a Slovenského statistického úřadu.

¹¹⁹ MATHERNOVÁ, RENČKO (2006)

Graf č. 2: Míra nezaměstnanosti osob se základním vzděláním ve věku 15-64 let v SR v letech 1994-2015 (%)

Zdroj: SLOVSTAT (2016), vlastní zpracování.

6.2. Grafická analýza vývoje částek ŽM, minimální mzdy a míry nezaměstnanosti osob se základním vzděláním a bez vzdělání ve věku 15-64 let

Kapitola 6.2 je rozdělena na 4 podkapitoly, ve kterých zvlášť analyzují vývoj sledované nezaměstnanosti v závislosti na změnách částek minimální mzdy a ŽM pro domácnost s bezdětným jednotlivcem a čtyřčlennou domácnost se dvěma dětmi ve věku 10-15 let v České a Slovenské republice.

6.2.1. Grafická analýza vývoje sledovaných ukazatelů u bezdětného jednotlivce v ČR

Situaci vývoje ŽM jednotlivce, sledované nezaměstnanosti a čisté a hrubé měsíční minimální mzdy v České republice v letech 1993-2015 popisuje graf č. 3. Levá osa zobrazuje částky v Českých korunách pro čistou a hrubou minimální mzdu a pro ŽM. Pravá osa zobrazuje procentuální hodnoty sledované nezaměstnanosti.

Z grafu č. 3 je patrné, že částky minimální mzdy nebyly do roku 1998 téměř navýšeny. Zatímco částky ŽM byly v letech 1993-1998 pravidelně valorizovány, částky minimální mzdy zůstaly v podstatě nezměněné. V roce 1993 byla částka životního minima pro jednotlivce stanovena na 1 960 Kč. Hrubá mzda byla 2 200 Kč. Pokud se

však zaměříme na čistou mzdu, můžeme vidět, že se pohybuje pod hranicí ŽM na částce 1 873 Kč. Je tedy patrné, že pokud by se jednotlivce, který by měl pracovat za minimální mzdu, v roce 1993 rozhodoval pouze podle aspektu vyššího příjmu, bylo by pro něj logické zůstat doma a pobírat sociální dávky. Jak jsem výše uvedl, poprvé se částka ŽM dostala nad hranici čisté minimální mzdy v roce 1993. Ještě zajímavější však je, že nad touto hranicí setrvala až do roku 2000. Již v úplných prvopočátcích existence ŽM, tak můžeme sledovat náznak nastavení příliš vysokých částek ŽM, které nemusely adekvátně motivovat příjemce ŽM k zapojení se na trhu práce.

Největší propast mezi čistou minimální mzdou a ŽM nastala v roce 1998, kdy tento rozdíl činil 1 111 Kč. V tomto roce dosahovala čistá minimální mzda pouze 67,6 % ŽM jednotlivce. Fialová (2006) uvádí, že vzhledem k poměru, který minimální mzda k ŽM v 90. letech 20. století zastávala, bylo více než pravděpodobné, že toto nastavení nemohlo vždy plnit svou motivační funkci k přijetí a setrvávání v zaměstnání. Důsledek takto nastaveného ŽM a minimální mzdy můžeme pozorovat při pohledu na vývoj sledované nezaměstnanosti v grafu č. 3. Míra sledované nezaměstnanosti v období mezi lety 1993 a 2000 vzrostla více než 100% ze 4,3 % na 8,8 %. Je samozřejmé, že na vývoj nezaměstnanosti má vliv více faktorů, především fáze ekonomického cyklu¹²⁰, ale toto demotivační nastavení ŽM vůči minimální mzdě mohlo nárůst nezaměstnanosti výrazně podpořit.

Teorii Fialové (2006) může podpořit i výzkum Erikssona a Pytlíkové (2002), kteří zkoumali minimální mzdu v České republice a na Slovensku. Výsledky jejich studie ukazují, že nárůst minimální mzdy v roce 1999 způsobil výrazný nárůst zaměstnanosti osob s nízkým příjmem. Jsem si vědom, že neexistuje přímá úměra mezi zaměstnaností a nezaměstnaností a přestože se zjištění Erikssona a Pytlíkové na křivce sledované míry nezaměstnanosti v grafu č. 3 neprojevují, výsledek jejich výzkumu podporuje fakt, že snížení demotivačního rozdílu mezi ŽM a minimální mzdou může podpořit zaměstnanost.

Mareš, Vyhlídal a Sirovátka (2002) uvádí, že byl v následujícím období, tedy v letech 2000-2002, nastartován ekonomický růst, zesílil příliv zahraničních investic,

¹²⁰ Recese v letech 1997 -1998.

ale nedocházelo k vytváření nových pracovních míst. Jejich počet naopak klesal. I přesto došlo v tomto období k výraznému propadu míry sledované nezaměstnanosti. Za důvod takového poklesu se dá s jistou pravděpodobností považovat událost z roku 2001, kdy čistá minimální mzda poprvé od roku 1993 překročila hranici ŽM. V roce 2001 byl rozdíl mezi ŽM a minimální mzdou pouhých 94 Kč, kdy ŽM činilo 4 100 Kč a čistá minimální mzda 4 194 Kč. V následujícím roce již však činil rozdíl mezi ŽM a minimální mzdou 615 Kč ve prospěch ŽM. V případě částky ŽM pro jednotlivce, která nebyla v roce 2002 navýšena a zůstala na částce 4 100 Kč stanovené v roce 2001, můžeme rozdíl ve výši 615 Kč oproti minimální mzdě považovat za nezanedbatelnou částku, která mohla ovlivnit rozhodování o tom, zda se zapojit do pracovního procesu či nadále setrvat u státní podpory. V roce 2003 se již pravděpodobně ti, kteří byli motivováni novým nastavením minimální mzdy, zapojili do pracovního procesu. Situace se ustálila a míra sledované nezaměstnanosti začala relativně kopírovat trend celkové míry registrované nezaměstnanosti v ČR dle ČSÚ.¹²¹

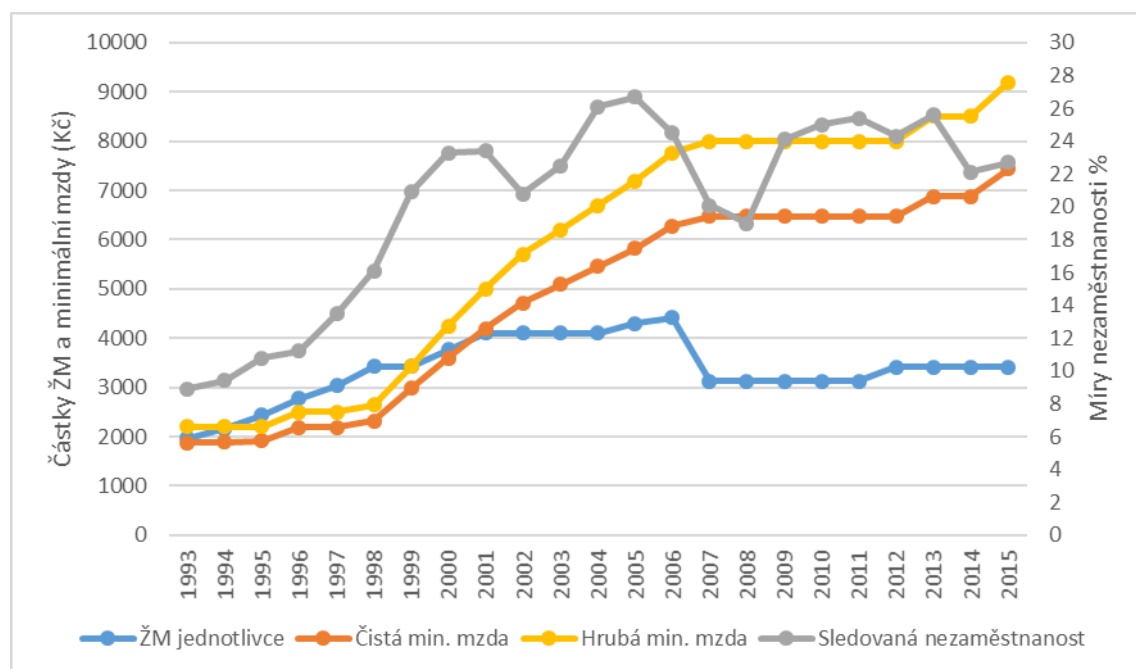
Analýza funkce institutu ŽM jako motivátoru k znovuzapojení se do pracovního procesu je v letech 1993-2006 poměrně snadná, neb zákon č. 463/1991 Sb., o životním minimu, stanovoval ŽM jako garantovanou hranici minimálního příjmu. Pro příjemce dávek v HN tak částka ŽM představovala jasnou hodnotu, kterou mohl porovnávat s minimální mzdou, kterou by pobíral v případě, že by si vydělával na živobytí prací. Situace se ovšem změnila s příchodem nového zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu (viz kapitola 5.1.2), dle kterého ŽM nadále nepředstavuje konečnou částku, na kterou má osoba v hmotné nouzi nárok a srovnání ŽM s částkou minimální mzdy tak začíná pozbývat na významu. I přesto mohl být pokles nezaměstnanosti, způsobený primárně hospodářskou růstem, ukončený hospodářskou krizí v roce 2008, snížením garantované hranice minimálního příjmu ještě posílen.

V důsledku těchto změn není, na základě mnou použité grafické analýzy, v následujících letech možné jednoznačně určit výraznější korelace mezi ŽM, minimální mzdou a nezaměstnaností. Na otázku, zda byl institut ŽM v letech 2006 až 2015 vzhledem k minimální mzdě nastaven motivačně však můžeme i přesto odpovědět, na základě studovaných zdrojů a dat, s přihlédnutím k tomu, že ve své práci nezkoumám

¹²¹ ČSÚ (2016): Zaměstnanost a nezaměstnanost v České republice podle výsledků výběrového šetření pracovních sil.

dávkový ani daňový systém v České republice, že pravděpodobně ano. A to nejen samotným nastavením ŽM hluboko pod hranici minimální mzdy, ale i zavedením částky EM, na kterou se dávka v HN dotyčnému sníží v případě nedostatečné snahy zvýšit si příjem vlastní činností. Dalším motivačním prvkem bylo též zavedení započitatelného příjmu, zajišťujícího, aby nebyl příjem z práce nižší než dávky vyplácené v případě, že člověk nepracuje.

Graf č. 3: Vývoj minimální mzdy, životního minima bezdětného jednotlivce a nezaměstnanosti osob se základním vzděláním a bez vzdělání ve věku 15-64 let v ČR v letech 1993-2015

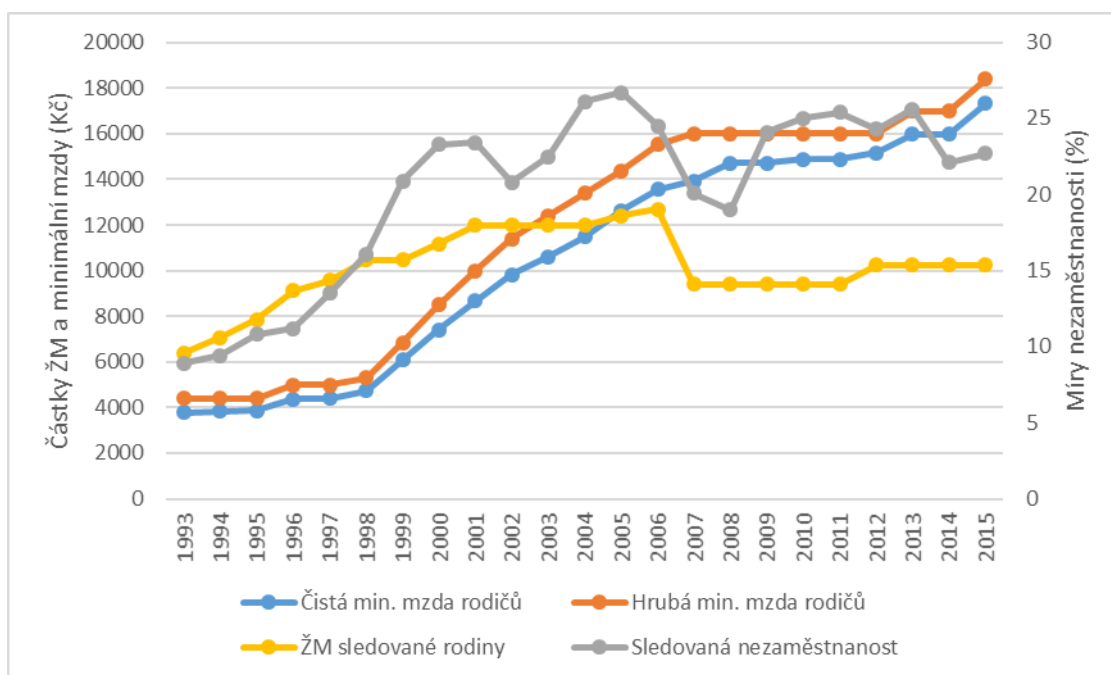
Zdroj: ČSÚ (2016), vlastní zpracování, částky uvedeny v běžných cenách

6.2.2. Grafická analýza vývoje sledovaných ukazatelů u rodiny se dvěma dětmi ve věku 10-15 let v ČR

Ještě markantnější rozdíly mezi ŽM a minimální mzdou se projevují u vícečlenných domácností. Simulace pro sledovanou rodinu se dvěma dospělými osobami pobírajícími minimální mzdu a dvěma dětmi ve věku 10-15 let je zobrazena v grafu č. 4.

Nejvyšší rozdíl mezi ŽM a minimální mzdou sledované rodiny nastal, stejně jako v případě hodnot pro jednotlivce, v roce 1998. Částka ŽM pro čtyřčlennou domácnost v roce 1998 dosahovala 10 470 Kč a částka čisté minimální mzdy dvou pracujících osob pouhých 4 723 Kč, rozdíl tak činil 5 747 Kč. Čistý příjem dvou osob tak představoval pouhých 54,9 % ŽM sledované domácnosti. Z grafu je též patrné, že je částka ŽM sledované domácnosti od roku 1993 do roku 2004 nad hranicí čistého příjmu takovéto rodiny. V tomto období, tak ŽM pravděpodobně nemohlo řádně plnit motivační funkci pro zapojení nezaměstnaných do pracovního procesu. Situace se poprvé obrátila v roce 2006, kdy příjem z práce poprvé převýšil částku ŽM a vznikl tak prostor pro motivaci občanů k zapojení se do pracovního procesu s vidinou vyšších příjmů a zlepšení životní situace. S novou legislativní úpravou platnou od roku 2007 je motivační funkce ŽM pro sledovanou domácnost totožná s příkladem jednotlivce, který je popsán výše (viz. kap. 6.2.1).

Graf č. 4: Vývoj minimální mzdy, životního minima rodiny se dvěma dětmi ve věku 10-15 let a nezaměstnanosti osob se základním vzděláním a bez vzdělání ve věku 15-64 let v ČR v letech 1993-2015

Zdroj: ČSÚ (2016), vlastní zpracování, částky uvedeny v běžných cenách.

6.2.3. Grafická analýza vývoje sledovaných ukazatelů u bezdětného jednotlivce v SR

Situaci na Slovensku zobrazuje graf č. 5. Levá osa zobrazuje částky pro hrubou a čistou měsíční minimální mzdu a ŽM ve Slovenských korunách v běžných cenách. Pravá osa zobrazuje procentuální hodnoty sledované nezaměstnanosti.

Částka ŽM bezdětného jednotlivce na Slovensku se po celou dobu své existence, s výjimkou roku 1998¹²², pohybuje pod hranicí hrubé minimální mzdy. V takovém případě by se dalo uvažovat o nastavení, které by občany mělo motivovat k znovuzapojení se do pracovního procesu. V případě bližšího pohledu na vývoj čisté minimální mzdy vůči ŽM sledovaného jednotlivce to již tak jednoznačné není.

¹²² Kdy se suma ŽM rovnala hrubé minimální mzdě.

V letech 1993 a 1994 se suma ŽM pohybovala jen velmi těsně pod hranicí čisté minimální mzdy. S valorizací částky ŽM v roce 1995, ale došlo k navýšení částky ŽM nad hranici minimální mzdy. Woleková (1996) uvádí, že tento vývoj rozhodně nepřispíval k motivaci občanů k práci, ale spíše k udržení si pozice nezaměstnaného. Naopak někteří nezaměstnaní s minimálním příjmem dokonce dobrovolně opouštěli pracovní pozice a vstupovali mezi nezaměstnané. Zjištění Wolekové podporuje i vývoj nezaměstnanosti zobrazený v grafu, kdy sledovaná nezaměstnanost v roce 1995 vzrostla oproti roku předešlému z 27 % na 28,4 %. K poklesu nezaměstnanosti v roce 1996 dochází primárně díky poklesu dlouhodobé nezaměstnanosti, který byl způsoben vládním programem z roku 1995 s názvem „Program podpory veřejnoprospešných prac“, v rámci kterého našlo krátkodobé zaměstnání 33 310 dlouhodobě nezaměstnaných osob.¹²³ I tento pokles však mohl být podpořen znovu navýšením minimální mzdy nad hranici ŽM.

V roce 1997 částka ŽM opět nepatrně přesáhla sumu čisté minimální mzdy, což mohlo znovu vést, s přihlédnutím k možnému zpoždění trhu práce za vývojem ekonomiky či k opožděné reakci na změnu vládních opatření, k navýšení nezaměstnanosti v tomto období. V tomto případě bude však pravděpodobnějším důvodem dlouhodobě neúčinný vládní program, kterému se nepodařilo zvrátit dlouhodobý nárůst nezaměstnanosti.¹²⁴ Neúspěch programu byl dle Mikloše a Žitnankého (1997) způsobený oddalováním restrukturalizace slovenské ekonomiky, nedostatečnými investicemi ze zahraničí, korupčními a netransparentními privatizačními praktikami a omezováním konkurence na trhu. Nejvýraznější rozdíl, rovných 450 Sk, mezi částkou čisté minimální mzdy a ŽM jednotlivce vznikl v roce 1998, kdy bylo ŽM stanoveno na částku 3 000 Kč, ale čistá minimální mzda dosahovala jen 2 550 Kč. Čistá minimální mzda tak v tomto roce dosahovala pouze 85 % ŽM.

V následujících letech došlo k poměrně razantnímu navýšování minimální mzdy, která převýšila částky ŽM a tak mohla motivovat nezaměstnané k zapojení se na trhu práce. Tento efekt na vývoj sledované nezaměstnanosti, ale v grafu č. 5 nepozorují. Možným vysvětlením, které podporuje například výzkum Mathernové a Renčka (2006),

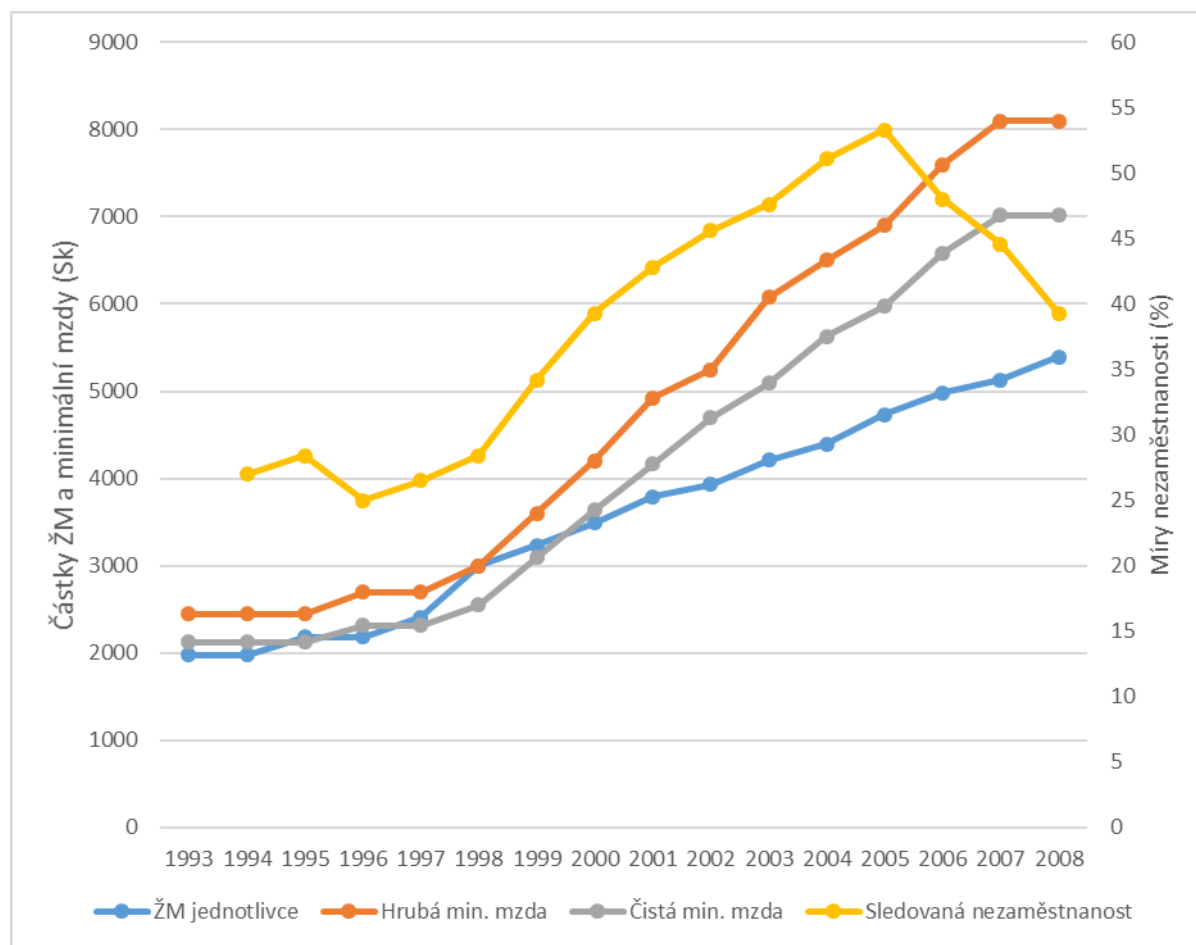
¹²³ PAUKOVIČ, HOLOVČÁKOVÁ (2008)

¹²⁴ PAUKOVIČ, HOLOVČÁKOVÁ (2008)

je spíše vliv opačného efektu zvyšování minimální mzdy, kdy zaměstnavatelé přestávají poptávat nákladnější práci. V roce 2000 činil rozdíl, ve prospěch čisté minimální mzdy, pouhých 145 Sk, jak ale můžeme vidět v grafu č. 5, tento rozdíl každým dalším rokem narůstal. V roce 2002 byla čistá minimální mzda ve výši 4 693 Sk a ŽM 3 930 Sk, rozdíl tak činil 763 Sk.

Po přijetí zákona č. 601/2003 Z.z. o životnom minime, přestává na Slovensku definitivně platit vazba mezi částkou ŽM a dávkou v HN, která už není stanovena jako rozdíl mezi ŽM a aktuálním příjmem, ale jako rozdíl mezi spočítanou dávkou v hmotné nouzi a aktuálním příjmem. Od té doby tak není možné provádět mou grafickou analýzu a sledovat změny v nezaměstnanosti na základě vývoje minimální mzdy a životního minima. I přesto si na základě studované literatury dovoluji tvrdit, že je institut ŽM na Slovensku od roku 2004 nastaven motivačně pro znovuzapojení se do pracovního procesu (viz. kap. 5.2.3), a to vzhledem k minimální mzdě. V období mezi lety 2009-2015 nedochází k žádným zásadním změnám ve vývoji částek ŽM a minimální mzdy a ŽM. Vzhledem k tomu, že toto období není pro mou analýzu relevantní, jelikož v ŽM od roku 2004 na základě zákona č. 601/2003 Z.z. o životnom minime, negarantuje minimální hranici příjmů, nepovažuji za nezbytné, zařazovat tuto část graf do své práce.

Graf č. 5: Vývoj minimální mzdy, životního minima bezdětného jednotlivce a nezaměstnanosti osob se základním vzděláním ve věku 15-64 let v SR v letech 1993-2008

Zdroj: MPSVaR, SLOVSTAT A SMÚP (2016), vlastní zpracování, částky uvedeny v běžných cenách.

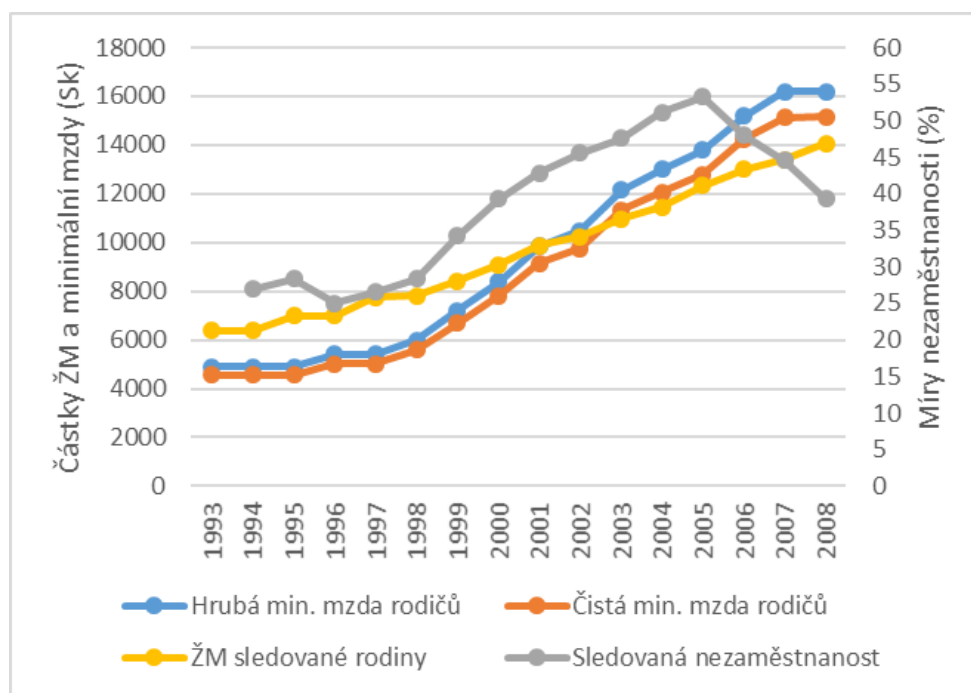
6.2.4. Grafická analýza vývoje sledovaných ukazatelů u rodiny se dvěma dětmi ve věku 10-15 let v SR

Stejně jako v případě České republiky jsem i u Slovenské republiky provedl simulaci pro rodinu se dvěma dospělými osobami pobírajícími minimální mzdu a dvěma dětmi ve věku 10-15 let, která je zobrazena v grafu č. 6.

V letech 1993-2002 se nacházela částka čisté minimální mzdy sledované rodiny pod hranicí ŽM, na které takováto rodina dosahovala. Institut ŽM tak v tomto období pravděpodobně nemohl řádně motivovat nezaměstnané občany k zapojení se do

pracovního procesu. V roce 1993 činila částka ŽM a čisté minimální mzdy sledované rodiny 6 400 Sk, respektive 4 562 Sk (rozdíl tak byl 1 838 Sk). Nejvyšší rozdíl 2 723 Sk, mezi částkou ŽM a čistou minimální mzdou, nastal v roce 1997. Částka ŽM a čisté minimální mzdy sledované rodiny dostahovala v tomto roce 7 750 Sk, respektive 5 027 Sk. Od roku 1998 se začal rozdíl mezi ŽM a čistou minimální mzdou snižovat. V roce 2003, kdy dosáhla čistá minimální mzda poprvé o 351 Sk vyšší částky než ŽM sledované rodiny, můžeme sledovat mírné uvolnění nárůstu nezaměstnanosti. Toto zmírnění mohlo být způsobeno právě vzniklým motivačním efektem, kdy měla sledovaná rodina možnost, v případě zapojení se na trhu práce, získat vyšší příjem než jaký jim vyplýval z ŽM. Stejně jako v přechodném případě (viz. kap. 6.2.3), po přijetí zákona č. 601/2003 Z.z. o životnom minime, není od roku 2004 grafická analýza relevantní. Graf z období mezi lety 2009-2015, proto do své práce nezahrnuji.

Graf č. 6: Vývoj minimální mzdy, životního minima rodiny se dvěma dětmi ve věku 10-15 let a nezaměstnanosti osob se základním vzděláním a bez vzdělání ve věku 15-64 let v SR v letech 1993-2008

Zdroj: MPSVaR, SLOVSTAT A SMÚP (2016), vlastní zpracování, částky uvedeny v běžných cenách.

6.3. Shrnutí výsledků analýzy vývoje částek ŽM, minimální mzdy a nezaměstnanosti

Cílem kapitoly 6 bylo ověřit splnění jedné ze základních funkcí ŽM, kterou je funkce motivační. Výše uvedená analýza měla za cíl zodpovědět následující otázku. Byl od rozdělení Československa do současnosti v obou zemích nastaven institut ŽM vždy motivačně pro znovuzapojení příjemců dávek do pracovního procesu?

Částka ŽM pro bezdětného jednotlivce se v ČR pohybovala nad hranicí čisté minimální mzdy od roku 1993 do roku 2000. Na Slovensku tomu tak bylo v letech 1995, 1997, 1998 a 1999. Maximální rozdíl mezi čistou minimální mzdou a ŽM v ČR, který činil 1 111 Kč, nastal v roce 1998. Na Slovensku nebyly rozdíly tak významné. V letech 1993-1997 se po většinu času pohybovaly částky ŽM a čisté minimální mzdy na téměř stejné úrovni. Nevyšší rozdíl mezi ŽM a minimální mzdou ve prospěch životního minima činil 450 Sk v roce 1998. V tomto období tedy můžeme uvažovat o nesprávném nastavení částky ŽM, které nemuselo adekvátně motivovat nezaměstnané jednotlivce k zapojení se na trhu práce.

V případě simulace na sledované domácnosti byly rozdíly mezi částkou ŽM a čistou minimální mzdou mnohem výraznější. Případná nefunkčnost institutu ŽM jakožto motivátoru pro znovuzapojení se do pracovního procesu je díky vysoce nastaveným částkám ŽM ještě pravděpodobnější. Částka ŽM sledované rodiny v České republice převyšovala částku jejího čistého příjmu v případě zaměstnání za minimální mzdu od roku 1993 do roku 2004. Na Slovensku od roku 1993 do roku 2002. Nejvyšší rozdíl o velikosti 5 747 Kč ve prospěch ŽM nastal v ČR v roce 1998. Na Slovensku v roce 1997 ve výši 2 723 Sk. Takovéto rozdíly mezi příjmem za vykonanou práci a příjmem ze sociálních dávek, pravděpodobně nemohly ani v jedné ze sledovaných zemí působit motivačně.

Po přijetí příslušných zákonů v roce 2003 na Slovensku, respektive v roce 2006 v České republice (viz. kap. 5), se již dá vzhledem k provedeným změnám uvažovat o motivačním nastavením institutu ŽM v obou zemích.

Na základě zde uvedených poznatků si dovoluji tvrdit, že odpověď na otázku, zda byl od rozdělení Československa do současnosti v obou zemích nastaven institut ŽM vždy motivačně pro znovuzapojení příjemců dávek do pracovního procesu, je ne.

7. Komparace vývoje příjmů osoby v HN na základě ŽM v ČR a SR v letech 1993-2015

Cílem této kapitoly je srovnat částky, které jsou na základě ŽM, vypláceny v ČR a SR osobám v HN. Ke komparaci jsem zvolil simulaci, kdy modelový případ představuje bezdětný 30 letý jednotlivec, který nežije ve svém ani nájemním bytě, je uchazečem o zaměstnání, bez nároku na podporu v nezaměstnanosti a nevyvíjí snahu o nalezení práce¹²⁵ (dále jen sledovaný jedinec). K zodpovězení otázky, zda vždy znamenala vyšší suma ŽM v jedné ze sledovaných zemí i vyšší příjem obyvatel pobírajících dávky v HN v této zemi, považuji toto srovnání za dostatečné. Výše zmíněnou variantu simulace jsem zvolil z důvodu snadnějšího provedení srovnání v maximálně dostupné časové řadě, kterou období let 1993 až 2015 představuje. Takto budu moci abstrahovat od částek příspěvků či doplatků na bydlení, jejichž velikost a metodika výpočtu se ve sledovaném období několikrát měnila. Přiměřené náklady na bydlení se též pravidelně měnily. Zpracování těchto výpočtů by tak mohlo vydat na samostatnou diplomovou práci.

7.1. Vývoj částky ŽM a vyplacené dávky v HN

Situace v České republice, zobrazená v tabulce č. 5, byla poměrně jednoznačná. Vyplacená částka ve výši stanoveného ŽM pro daný rok, byla v období 1993-2006 garantovaná zákonem č. 463/1991 Sb., o životním minimu, ve znění pozdějších předpisů. Částka postupně narostla z 1 960 Kč v roce 1993 na 4 420 Kč v roce 2006. V roce 2007 na základě nového zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu tato garance minimálního příjmu ve výši ŽM zanikla. Vznikl nový institut EM, který v letech 2007-2015 jednoznačně stanovil novou hranici garantovaného minimálního příjmu pro osoby, které se nechtěly zapojit do pracovního procesu a neměly tendence k řešení své sociální situace (viz. kap. 5.1.2). Sledovaný jedinec měl nadále nárok pouze na částku 2 020 Kč ve výši existenčního minima, tedy přibližně 65 % z částky ŽM, které bylo v roce 2007 stanoveno na 3 126 Kč. Oproti roku 2006, tak příjem

¹²⁵ V případě Slovenska, uvažuji, že jedinec plní podmínku odpracování 32 hodin měsíčně ve veřejně prospěšných pracích, k získání alespoň základní dávky v HN stanovenou zákonem č. 417/2013 Z.z. o pomoci v hmotnej núdzi.

sledovaného jedince poklesl o více než 50 %. V roce 2012 byla částka ŽM navýšena z 3 126 Kč na 3 410 Kč, existenční minimum z 2 020 Kč na 2 200 Kč, poměr 65 % tak zůstal zachován.

Tabulka č. 5: Vývoj částky ŽM a vyplacené dávky v HN u sledovaného jedince v ČR v letech 1993-2015

rok	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Stanovená částka ŽM	1 960 Kč	2 160 Kč	2 440 Kč	2 775 Kč	3 040 Kč	3 430 Kč	3 430 Kč	3 770 Kč	4 100 Kč	4 100 Kč	4 100 Kč	4 100 Kč
Vyplacená dávka v HN	1 960 Kč	2 160 Kč	2 440 Kč	2 775 Kč	3 040 Kč	3 430 Kč	3 430 Kč	3 770 Kč	4 100 Kč	4 100 Kč	4 100 Kč	4 100 Kč
rok	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
Stanovená částka ŽM	4 300 Kč	4 420 Kč	3 126 Kč	3 126 Kč	3 126 Kč	3 126 Kč	3 126 Kč	3 410 Kč	3 410 Kč	3 410 Kč	3 410 Kč	
Vyplacená dávka v HN	4 300 Kč	4 420 Kč	2 020 Kč	2 020 Kč	2 020 Kč	2 020 Kč	2 020 Kč	2 200 Kč	2 200 Kč	2 200 Kč	2 200 Kč	

Zdroj: MPSV (2016), vlastní výpočty; částky uvedeny v běžných cenách.

Situaci na Slovensku zobrazuje tabulka č. 6. Zde fungoval stejný systém garance minimálního příjmu občanů, ve výši ŽM jako v ČR, pouze do konce první poloviny roku 1998. Garantovaná částka vzrostla z 1 980 Sk v roce 1993 na 3 000 Sk v roce 1998. Od druhé poloviny roku 1998, s přijetím zákona č. 195/1998 Z.z. o sociálnej pomoci, přestalo ŽM tuto funkci plnit. Zákon o sociální pomoci (1998) rozlišoval mezi subjektivními a objektivními příčinami hmotné nouze, dle kterých stanovoval různé výše dávek. Osoby nacházející se v nouzi ze „subjektivních“ důvodů mohli pobírat dávku pouze ve výši jedné poloviny ŽM (viz kap. 5.2.2). Do této kategorie spadá i sledovaný jedinec, který by tak v období 1998-2003 pobíral pouze polovinu částky ŽM. V roce 2003 Slovensko schválilo zákon č. 601/2003 Z.z. o životnom minime a zákon č. 599/2003 Z.z. o pomoci v hmotnej núdzi, které přinesly dvě zásadní změny. Dávka v HN nebyla stanovena jako rozdíl mezi ŽM a aktuálním příjmem, ale jako rozdíl mezi spočítanou dávkou v hmotné nouzi a aktuálním příjmem.¹²⁶ A částka minimálního příjmu občana v HN byla rozdělena na základní dávku („dávka v hmotné nouzi“) a další podmíněné příspěvky doplňující tuto základní dávku (viz. kap. 5.2.3).¹²⁷ Na základě tohoto zákona měl sledovaný jedinec nárok pouze na základní dávku v hmotné nouzi a

¹²⁶ Zákon č. 601/2003 Z.z. o životnom minime.

¹²⁷ Zákon č. 599/2003 Z.z. o pomoci v hmotnej núdzi,

příspěvek na zdravotní péči, jejichž výše byla upravována na základě příslušných předpisů.¹²⁸ Částka ŽM vzrostla ze 4 210 Sk v roce 2003 na 4 395 Sk v roce 2004. Vyplácená částka, na kterou měl sledovaný jedinec nárok, ale poklesla o 565 Sk (přibližně 27% pokles) z 2 105 Sk na 1540 Sk. V roce 2009 bylo poprvé stanoveno ŽM v eurech na částku 182 €. Částka, kterou si mohl sledovaný jedinec v roce 2009 nárokovat, byla 62,5 €. Poslední změna nastala v roce 2013 s přijetím nového zákona č. 417/2013 Z.z. o pomoci v hmotnej nůdži, který z podmíněných příspěvků dávky v HN vyřadil příspěvek na zdravotní péči. (viz. kap. 4.2). Na základě tohoto zákona má sledovaný jedinec nárok pouze na základní dávku v hmotné nouzi. Díky této změně, došlo dalšímu poklesu dávky sledovaného jedince z 62,5 € na 61,6 €.

Tabulka č. 6: Vývoj částky ŽM a vyplacené dávky v HN u sledovaného jedince v SR v letech 1993-2015

rok	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Stanovená částka ŽM	1 980 SKK	1 980 SKK	2 180 SKK	2 180 SKK	2 410 SKK	3 000 SKK	3 230 SKK	3 490 SKK	3 790 SKK	3 930 SKK	4 210 SKK	4 395 SKK
Vyplacená dávka v HN	1 980 SKK	1 980 SKK	2 180 SKK	2 180 SKK	2 410 SKK	1 500 SKK	1 615 SKK	1 745 SKK	1 895 SKK	1 965 SKK	2 105 SKK	1 540 SKK
rok	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
Stanovená částka ŽM	4 730 SKK	4 980 SKK	5 130 SKK	5 390 SKK	182 €	185 €	190 €	195 €	198 €	198 €	198 €	
Vyplacená dávka v HN	1 610 SKK	1 700 SKK	1 740 SKK	1 820 SKK	62,5 €	62,5 €	62,5 €	62,5 €	62,5 €	61,6 €	61,6 €	

Zdroj: MPSVaR (2016), vlastní výpočty; částky uvedeny v běžných cenách.

7.2. Srovnání částky ŽM a vyplacené dávky v HN

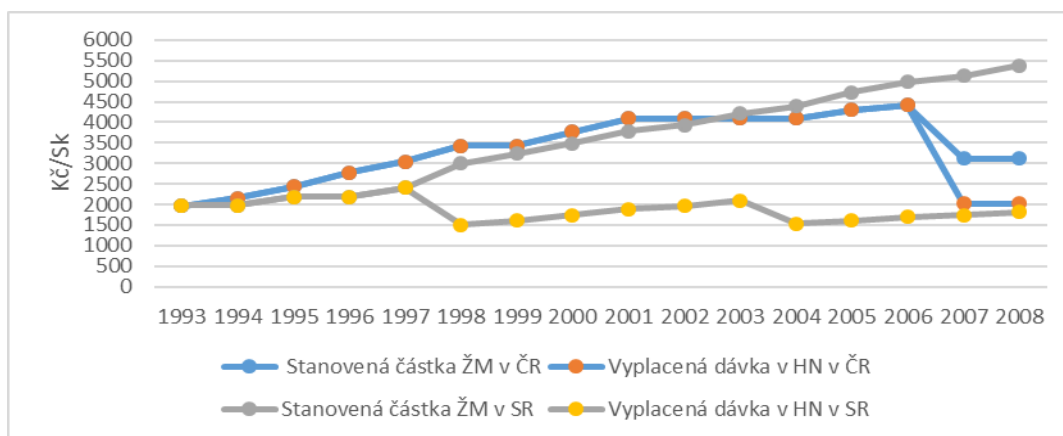
Srovnání českých a slovenských korun si dovoluji vzhledem k minimálním odlišnostem v cenových hladinách v České republice a na Slovensku v letech 1993-2008. Jak uvádí Malý (2013), cenové hladiny obou zemí se vyvíjely velmi podobně. V roce 1995, se cenové hladiny v obou zemích pohybovaly kolem 40 % průměru Evropské unie. I nadále pak cenové hladiny společně rostly. V roce 2011 dosahovaly podobných hodnot kolem 70 % průměru Evropské unie. Na základě výše uvedeného nepovažuji za nutné, pro porovnání vypočtených částek v letech 1993-2008, provádět

¹²⁸ Zákon č. 599/2003 Z.z. o pomoci v hmotnej nůdži a nařízení vlády č. 486/2004 Z.z., č. 382/2005 Z.z., č. 486/2006 Z.z., č. 377/2007 Z.z., č. 336/2008 Z.z., č. 324/2009 Z.z.

převod na společnou měnu. V období let 2009-2015 jsem převedl částky z českých korun na eura. Převod jsem provedl dle historických kurzů ČNB pro dané roky.¹²⁹

Graf č. 7 zobrazuje situaci v ČR a SR v letech 1993-2008. Zpočátku skutečně platilo, že vyšší částka ŽM znamenala vyšší příjem sledovaného jedince. Situace se změnila v roce 2003, kdy částka ŽM na Slovensku převýšila tu českou. V roce 2003 byla česká částka ŽM stanovena na 4 100 Kč, slovenská na 4 210 Sk, vyplacená dávka však byla na Slovensku výrazně nižší než v České republice. Na Slovensku měl totiž sledovaný jedinec od roku 1998 nárok pouze na polovinu částky ŽM. V roce 2003 tak měl sledovaný jedinec v ČR nárok na dávku v HN ve výši 4 100 Kč, ale na Slovensku pouze na 2 105 Sk. Od roku 2003, tak tvrzení, že vyšší částka ŽM v jedné ze sledovaných zemí znamená i vyšší příjem obyvatel v HN v této zemi, u sledovaného jedince přestává platit. Částky dávek v HN, které si mohl sledovaný jedinec v ČR a SR nárokovat, se velice přiblížily v roce 2007, po přijetí zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu. Naopak u částky ŽM v obou zemích došlo k ještě výraznějšímu rozdílu. Částka ŽM v ČR a SR byla v roce 2007 stanovena na 3 126 Kč, respektive 5 130 Sk. Dávka v hmotné nouzi, na kterou měl sledovaný jedinec v tomto roce nárok, však představovala pouze 2 020 Kč, respektive 1 749 Sk.

Graf č. 7: Srovnání vyplacené dávky v HN a ŽM u sledovaného jedince v ČR a SR v letech 1993-2008

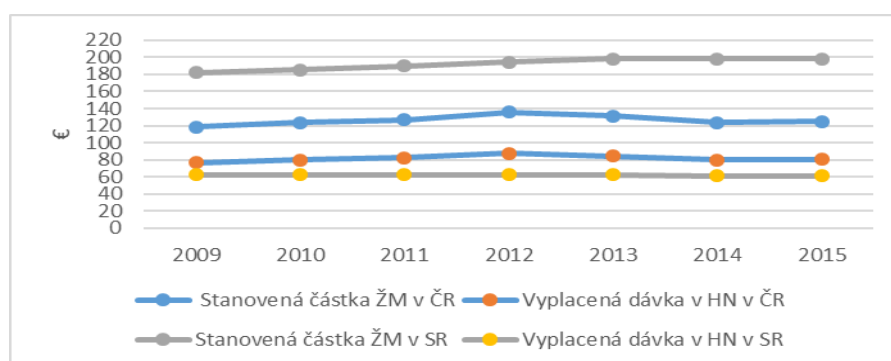

Zdroj: MPSV, MPSVaR (2016), vlastní výpočty; částky uvedeny v běžných cenách.

¹²⁹ ČNB (2016): Kurzy devizového trhu.

Graf č. 8 zobrazuje situaci v ČR a SR v letech 2009-2015. Vývoj v těchto letech nadále potvrzuje hypotézu, že vyšší částka ŽM v jedné ze sledovaných zemí nemusí znamenat vyšší dávky v HN v této zemi. V celém období let 2009-2015 převyšovaly slovenské částky ŽM ty české. U velikosti dávky v HN, kterou si mohl sledovaný jedinec nárokovat, tomu bylo přesně naopak. Slovenská částka ŽM se ve sledovaném období pohybovala mezi 182 €-198 €, Česká částka se pohybovala v rozmezí 118 €-136 €. Dávka, kterou si mohl sledovaný jedinec v ČR nárokovat, však přibližně o 20 € převyšovala dávku v SR.

Graf č. 8: Srovnání vyplacené dávky v HN a ŽM u sledovaného jedince v ČR a SR v letech 2009-2015

Zdroj: MPSV, MPSVaR (2016), vlastní výpočty; částky uvedeny v běžných cenách.

7.3. Shrnutí výsledků komparace

V kapitole č. 7 jsem provedl srovnání částek dávek v HN, stanovených na základě ŽM, na které měl sledovaný jedinec, v letech 1993-2015 v ČR a SR, nárok. Cílem této komparace bylo zodpovědět otázku, zda vždy znamenala vyšší suma ŽM v jedné ze sledovaných zemí i vyšší příjem obyvatel pobírajících dávky v HN v této zemi.

V letech 1993-1997, dle původního zákona o ŽM z roku 1991, skutečně vyšší částka ŽM znamenala vyšší příjem sledovaného jedince. Poté co Slovensko přijalo nový zákon o ŽM v roce 2003, již toto pravidlo neplatí. A přestože částky ŽM na Slovensku dosahovaly v letech 2003-2015 vyšších hodnot než částky ŽM v České republice, byla vyplacená částka dávky v HN, na kterou měl sledovaný jedinec nárok, na Slovensku

nižší než v České republice. Na základě výše zmíněných skutečností, tak mohu na výše uvedenou otázku, odpovědět negativně.

Závěr

Cílem této diplomové práce bylo provést komparaci institutu ŽM v České a Slovenské republice mezi lety 1993-2015. V teoretické části práce představuji základní pojmy týkající se dané problematiky, nezbytné pro lepší orientaci v praktické části práce. Rozebírám zde systémy sociálního zabezpečení, definice životního minima a systémy ochrany v hmotné nouzi v obou zemích. V praktické části práce, ve které jsem analyzoval legislativní vývoj institutu ŽM, vývoj částek ŽM vůči minimální mzdě a srovnával příjem osoby v HN, jsem zodpovídal tři základní otázky, které jsem pro komparaci stanovil.

1. Plní institut ŽM od rozdělení Československa do současnosti v obou zemích stejnou funkci?
2. Byl od rozdělení Československa do současnosti v obou zemích nastaven institut ŽM vždy motivačně pro znovuzapojení příjemců dávek do pracovního procesu?
3. Znamenala vždy vyšší suma ŽM v jedné ze sledovaných zemí i vyšší příjmy obyvatel pobírajících dávky v HN v této zemi?

K zodpovězení první otázky jsem provedl analýzu legislativního vývoje institutu ŽM v obou zemích.¹³⁰ Na základě prostudovaných právních předpisů a důvodových zpráv obou států jsem zjistil, že od rozdělení Československa v roce 1993 do roku 1998 skutečně institut ŽM v obou zemích stejnou funkci plnil. Po přijetí nového Slovenského zákona o ŽM v roce 1998 a následně v roce 2003 však byla jednotná funkce institutu ŽM v obou zemích značně narušena, jelikož ŽM na Slovensku přestalo plnit jednu ze základních společných funkcí, kterou byla garance minimálního příjmu občanům v HN. Na tomto vývoji nic nezměnil ani nový český zákon o ŽM z roku 2006, který zavedením existenčního minima naopak spíše přispěl k ještě výraznějšímu odklonu funkcí institutů ŽM v obou zemích. Na základě uvedených skutečností, tak mohu

¹³⁰ Viz. kap. 5.

konstatovat, že institut ŽM od rozdělení Československa do současnosti v obou zemích stejnou funkci neplní.

Ke zjištění, zda byl institut ŽM v obou zemích, od jejich rozdělení do současnosti, nastaven motivačně, jsem provedl grafickou analýzu dat o vývoji částek ŽM, čisté a hrubé minimální mzdy a o vývoji míry nezaměstnanosti osob se základním vzděláním a bez vzdělání ve věku 15-64 let dle českého a slovenského statistického úřadu.¹³¹ Grafická analýza ukázala, že částka ŽM pro bezdětného jednotlivce se v ČR pohybovala nad hranicí čisté minimální mzdy od roku 1993 do roku 2000. Na Slovensku tomu tak bylo v letech 1995, 1997, 1998 a 1999. Maximální rozdíl mezi čistou minimální mzdou a ŽM nastal v obou zemích v roce 1998. V ČR činil 1 111 Kč a na Slovensku 450 Sk. V případě simulace pro sledovanou¹³² domácnost byly rozdíly mezi částkou ŽM a čistou minimální mzdou ještě výraznější. Částka ŽM sledované rodiny v České republice převyšovala částku jejího čistého příjmu v případě zaměstnání za minimální mzdu od roku 1993 do roku 2004. Na Slovensku od roku 1993 do roku 2002. Nejvyšší rozdíl - 5 747 Kč ve prospěch ŽM nastal v ČR v roce 1998. Na Slovensku v roce 1997 ve výši 2 723 Sk. Dopad nepříznivého vývoje částek minimální mzdy vůči ŽM, který nemotivoval nezaměstnané občany k zapojení se na trhu práce, se mohl projevit právě v nárůstu nezaměstnanosti. Tuto teorii podporují i výzkumy Fialové (2006) v ČR, která uvádí, že vzhledem k poměru, který minimální mzda k ŽM v 90. letech 20. století zastávala, bylo více než pravděpodobné, že toto nastavení nemohlo vždy plnit svou motivační funkci k přijetí a setrvávání v zaměstnání či Wolekové (1996) v SR, která uvádí, že tento vývoj rozhodně nepřispíval k motivaci občanů k práci, ale spíše k udržení si pozice nezaměstnaného. Naopak někteří nezaměstnaní s minimálním příjmem dokonce dobrovolně opouštěli pracovní pozice a vstupovali mezi nezaměstnané. V tomto období tak můžeme v obou zemích uvažovat o nesprávném nastavení částek ŽM, které nemusely adekvátně motivovat občany k zapojení se na trhu práce. Po přijetí příslušných zákonů o ŽM v roce 2003 na Slovensku, respektive v roce 2006 v České republice (viz. kap. 5), se již dá, vzhledem k provedeným změnám, uvažovat o motivačním nastavení institutu ŽM v obou zemích. Z výše uvedeného však

¹³¹ Viz. kap. 6.

¹³² Čtyřčlenná rodina se dvěma dětmi ve věku 10 – 15 let.

vyplývá, že institut ŽM nebyl od rozdělení Československa do současnosti v obou zemích nastaven vždy motivačně pro znovuzapojení příjemců dávek do pracovního procesu.

Pro ověření, zda vyšší suma ŽM v jedné ze sledovaných zemí, vždy znamenala i vyšší příjem obyvatel pobírajících dávky v HN v této zemi, jsem nasimuloval časovou řadu příjmů sledovaného jedince¹³³ v HN.¹³⁴ Ze srovnání v grafu č. 7. je patrné, že v letech 1993-1997, dle původního zákona o ŽM z roku 1991, skutečně znamenala vyšší částka ŽM vyšší příjem sledovaného jedince. Poté co Slovensko přijalo nový zákon o ŽM v roce 2003, tato hypotéza přestala platit. Přestože částky ŽM na Slovensku dosahovaly v letech 2003-2015 vyšších hodnot než částky ŽM v České republice, byla vyplacená částka dávky v HN, na kterou měl sledovaný jedinec nárok, na Slovensku nižší než v České republice. Je tak zřejmé, že vyšší suma ŽM v jedné ze sledovaných zemí vždy neznamenal vyšší příjem obyvatel pobírajících dávky v HN v této zemi.

Zkoumané téma nabízí mnoho možností pro budoucí bádání. Způsob, kterým byla problematika v mé práci zpracována, byl přizpůsoben povaze žánru práce. Grafická analýza, kterou jsem použil, ke sledování motivační funkce institutu ŽM pro zapojení nezaměstnaných do pracovního procesu, by jistě mohla být nahrazena podrobnější regresní analýzou. V případě použití regresní analýzy by však má práci rozsahem připomínala spíše dizertační práci. U sledování vývoje příjmů jedince v HN jsem provedl simulaci, ve které jsem abstrahoval od proměnných jako je například příspěvek či doplatek na bydlení, a bez které by bylo velice obtížné provést kalkulaci příjmů sledovaného jedince v HN v maximálně dostupné časové řadě. Zkoumání dané problematiky bez těchto abstrakcí, či srovnání mezi pracujícím a nezaměstnaným jedincem, by též mohlo přinést mnohá zajímavá zjištění.

¹³³ Bezdětný 30 letý jednotlivec, který nežije ve svém ani nájemním bytě, je uchazečem o zaměstnání, bez nároku na podporu v nezaměstnanosti a nevyvíjí snahu o nalezení práce.

¹³⁴ Viz. kap. 7.

Zdroje

Publikace

- 1) ARNOLDOVÁ, A. *Sociální zabezpečení*. 1. vyd. Praha: Grada, 2012, s. 350. ISBN 9788024737249.
- 2) BÁNOCIOVÁ, A. *Dane v SR*, Technická univerzita v Košiciach, Ekonomická fakulta, 2009. s. 216. ISBN 978-80-8086-117-9.
- 3) BAROŠOVÁ, M. *Fungovanie a vývoj minimálnej mzdy v Slovenskej republike. sociální politiky*, 2008, s. 25 – 31. [Online 16. 12. 2016] Dostupné z: www.vupsv.cz/sites/File/forum_socialni_politiky/Casopis_FSP_5_2008.pdf.
- 4) BAŠTÝŘ, I. a kol. *Životní minimum v zahraničí a v České republice: srovnávací studie*. Praha: JAN, 1997. s. 168. ISBN 80-85529-27-0.
- 5) BAŠTÝŘ, I. a kol., *Revize věcné náplně a konstrukce životního minima a stanovení minima existenčního*. VUPSV, 2003, s. 41. [Online 16. 12. 2016] Dostupné z: praha.vupsv.cz/Fulltext/RZM-sv1.pdf
- 6) BAŠTÝŘ, I. a kol. *Prověření věcné náplně a konstrukce životního minima a existenčního minima*. VÚPSV, 2014. s. 242. [Online 16. 12. 2016] Dostupné z: praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_380.pdf
- 7) BEDNÁRIK, R. *Životné minimum v Slovenskej republike. Sociální politiky*, 2008, s. 37 - 42. [Online 16. 12. 2016] Dostupné z: www.vupsv.cz/sites/File/forum_socialni_politiky/Casopis_FSP_5_2008.pdf
- 8) BROŽOVÁ, D. *Společenské souvislosti trhu práce*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. s. 140. ISBN 80-86429-16-4.
- 9) DLOUHÝ, J. *Životní minimum*. Praha: Sociopress, 1997. Sešity pro sociální politiku, s. 157. ISBN 80-902260-2-7.

- 10) ERIKSSON, T., PYTLÍKOVÁ, M. *Důsledky zvyšování minimální mzdy: Empirická evidence České a Slovenské republiky*. Finance a úvěr, roč. 52, č. 11, 2002, s. 614-615. ISSN 0015-1920.
- 11) FIALOVÁ, K. *Minimální mzda: vývoj a ekonomické souvislosti v České republice*. IES Working Paper, 2007. s. 37. [Online 16. 12. 2016] Dostupné z: <http://ies.fsv.cuni.cz/default/file/download/id/5259>
- 12) GERBERY, D. a kol. *Prieskum názorov expertov na životné minimum*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2008, s. 40. [Online 16. 12. 2016] Dostupné z: http://www.ceit.sk/IVPR/images/IVPR/vyskum/2010/Gerbery/Prieskum_nazorov.pdf
- 13) KOTÝNKOVÁ, M. *Změna úpravy životního minima a stanovení existenčního minima*. Právo a zaměstnání, roč. 11, č. 9, 2005, s. 13-18. ISSN 1211-1139.
- 14) KREBS, V. *Sociální politika*. 5., přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010, s. 542. ISBN 978-80-7357-585-4.
- 15) KUSÁ, Z., GERBERY, D. *Systém minimálneho príjmu na Slovensku*. Network of Independent Experts on Social Inclusion, European Commission, 2009, s. 39. [Online 16. 12. 2016] Dostupné z: <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=9041&langId=sk>.
- 16) MALÝ, J. *Samostatné Česko a Slovensko: makroekonomický vývoj, vztah k eurozóně a důsledky krize*. 2013, s. 36. [Online 22. 12. 2016] Dostupné z: http://www.eu-vyzkum.eu/pdf/Podklad_seminar_8.pdf.
- 17) MAREŠ, P., SIROVÁTKA, T., VYHLÍDAL, J. *Nezaměstnaní na trhu práce: dopady nezaměstnanosti, hledání zaměstnání, faktory marginalizace a úspěchu na trhu práce: závěrečná zpráva*. Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2002. s. 62. [Online 16. 12. 2016] Dostupné z: praha.vupsv.cz/Fulltext/vymasi.pdf

- 18) MIKLOŠ, I., ŽITNANSKÝ, E. (1997): *Ekonomika*. In: BÚTORA, M. (ed). Slovensko, 1996, *Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, s. 113 – 128. ISBN 80-967725-1-1.
- 19) PAUKOVIČ, V., HOLOVČÁKOVÁ, L. *Nezamestnanosť ako sociálny jav, štruktúra nezamestnanosti, príčiny, dôsledky a riešenia problému v Slovenskej republike*. Sociálne a politické analýzy, 2008, 2.1, s. 166 – 194, ISSN 1337 5555. [Online 16. 12. 2016] Dostupné z: http://sapa.ff.upjs.sk/images/files/81_1475287076_22_Paukovic-Holovcakova.pdf.
- 20) SIROVÁTKA, T., *Sociální dávky a jejich příjemci: na „sociální trampolíně“, nebo ve slepé uličce?*, Sociologický Časopis / Czech Sociological Review, Roč. 36, Čís. 2, červen 2000, s. 181-199. [Online 16. 12. 2016] Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/41131536>
- 21) TRÖSTER, P. a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 3. aktualizované a doplněné vydání, Praha: CH Beck, 2005. s. 348. ISBN 80-7179-856-8.
- 22) VYBÍHAL, V. *Zdaňování příjmů fyzických osob 2010 - praktický průvodce*. 2010. s. 224. ISBN 978-80-247-3426-2.

Zdroje dat

- 23) ČESKÁ NÁRODNÍ BANKA. *Kurzy devizového trhu*. [Online 22. 12. 2016] Dostupné z: https://www.cnb.cz/cs/financni_trhy/devizovy_trh/kurzy_devizoveho_trhu/denni_kurz.jsp
- 24) ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Míra nezaměstnanosti dle věkových skupin a vzdělání*. [Online 16. 12. 2016] Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/403r-k-mira-nezamestnanosti-dle-vekovych-skupin-a-vzdelani-r2otx8yu4p>.
- 25) ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Vývoj částek životního minima v ČR od roku 1991*. [Online 16. 12. 2016] Dostupné z:

https://www.czso.cz/documents/10180/25385875/13340774+3201814_1312.pdf/e953df8d-52ed-4ec3-b83f-03f51fea0d35?version=1.0.

- 26) ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Vývoj minimální mzdy od jejího zavedení v roce 1991*. [Online 16. 12. 2016] Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/ceska-republika-v-cislech-od-roku-1989-wau52m1y38>.
- 27) MINISTERSTVO PRÁCE, SOCIÁLNÝCH VECÍ A RODINY SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Životné minimum*. [Online 16. 12. 2016] Dostupné z: <https://www.employment.gov.sk/sk/rodina-socialna-pomoc/hmotna-nudza/zivotne-minimum/>
- 28) SPRÁVODAJCA PRE MZDOVÉ ÚČTOVNÍČKY A PERSONALISTOV. *Vývoj mesačnej hrubej minimálnej mzdy a priemernej mzdy vrátane vývoja od roku 1991*. [Online 16. 12. 2016] Dostupné z: <http://onnsmp.dashofer.sk/onn/14/9/2/prakticke-informacie-prehľad-vývoja-minimalna-mzda/>.
- 29) ŠTATISTICKÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Miera nezamestnanosti podľa vzdelania a pohlavia*. [Online 16. 12. 2016] Dostupné z: http://www.statistics.sk/pls/elisw/objekt.send?uic=964&m_sso=2&m_so=15&ic=41.

Legislativní předpisy

- 30) Zákon č. 463/1991 Sb., o životním minimu, ve znění pozdějších předpisů.
- 31) Zákon č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti, ve znění pozdějších předpisů.
- 32) Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů.
- 33) Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů.

- 34) Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů.
- 35) Zákon č. 125/1998 Z.z. o životnom minime, ve znění pozdějších předpisů.
- 36) Zákon č. 195/1998 Z.z. o sociálnej pomoci, ve znění pozdějších předpisů.
- 37) Zákon č. 599/2003 Z.z. o pomoci v hmotnej núdzi, ve znění pozdějších předpisů.
- 38) Zákon č. 601/2003 Z. z. o životnom minime, ve znění pozdějších předpisů.
- 39) Zákon č. 417/2013 Z.z. o pomoci v hmotnej núdzi, ve znění pozdějších předpisů.
- 40) Zákon č. 586/1992 Sb. o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů.

Další

- 41) Důvodová zpráva k zákonu č. 463/1991 Sb., o životním minimu.
- 42) Důvodová zpráva k zákonu č. 118/1995 Sb., kterým se mění a doplňují některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o státní sociální podpoře.
- 43) Důvodová zpráva k zákonu č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu.
- 44) Důvodová zpráva k zákonu č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi.
- 45) Důvodová zpráva k zákonu č. 601/2003 Z.z. o životnom minime.
- 46) Důvodová zpráva k zákonu č. 595/2003 Z.z. o dani z příjmov.

Seznam tabulek a grafů

Tabulka č. 1: Vývoj celkové částky životního minima v ČR v letech 1993-2015	40
Tabulka č. 2: Vývoj celkové částky životního minima v SR v letech 1993-2015	40
Tabulka č. 3: Vývoj měsíční minimální mzdy v ČR v letech 1993-2015	41
Tabulka č. 4: Vývoj měsíční minimální mzdy v SR v letech 1993-2015	42
Tabulka č. 5: Vývoj částky ŽM a vyplacené dávky v HN u sledovaného jedince v ČR v letech 1993-2015	56
Tabulka č. 6: Vývoj částky ŽM a vyplacené dávky v HN u sledovaného jedince v SR v letech 1993-2015	57
Tabulka č. 7: Vývoj sum životního minima v ČR v letech 1991-1996	71
Tabulka č. 8: Vývoj sum životního minima v ČR v letech 1997-2006	71
Tabulka č. 9: Vývoj sum životního minima v ČR v letech 2007-2015	72
Tabulka č. 10: Vývoj sum životního minima v SR v letech 1991-1997	72
Tabulka č. 11: Vývoj sum životního minima v SR v letech 1998-2003	72
Tabulka č. 12: Vývoj sum životního minima v SR v letech 2004-2015	73
Graf č. 1: Míra nezaměstnanosti osob se základním vzděláním a bez vzdělání ve věku 15-64 let v ČR v letech 1993-2015 (%)	43
Graf č. 2: Míra nezaměstnanosti osob se základním vzděláním ve věku 15-64 let v SR v letech 1994-2015 (%)	44
Graf č. 3: Vývoj minimální mzdy, životního minima bezdětného jednotlivce a nezaměstnanosti osob se základním vzděláním a bez vzdělání ve věku 15-64 let v ČR v letech 1993-2015	47
Graf č. 4: Vývoj minimální mzdy, životního minima rodiny se dvěma dětmi ve věku 10-15 let a nezaměstnanosti osob se základním vzděláním a bez vzdělání ve věku 15-64 let v ČR v letech 1993-2015	49

Graf č. 5: Vývoj minimální mzdy, životního minima bezdětného jednotlivce a nezaměstnanosti osob se základním vzděláním ve věku 15-64 let v SR v letech 1993-2008	52
Graf č. 6: Vývoj minimální mzdy, životního minima rodiny se dvěma dětmi ve věku 10-15 let a nezaměstnanosti osob se základním vzděláním a bez vzdělání ve věku 15-64 let v SR v letech 1993-2008	53
Graf č. 7: Srovnání vyplacené dávky v HN a ŽM u sledovaného jedince v ČR a SR v letech 1993-2008	58
Graf č. 8: Srovnání vyplacené dávky v HN a ŽM u sledovaného jedince v ČR a SR v letech 2009-2015	59

Přílohy

Tabulka č. 7: Vývoj sum životního minima v ČR v letech 1991-1996

Osoba, domácnost	od 29.11.	od 1.3.	od 1.2.	od 1.1.	od 1.1.	od 1.10.
	1991	1993	1994	1995	1996	1996
Částka k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb						
Děti do 6 let	900 Kč	1 020 Kč	1 120 Kč	1 230 Kč	1 320 Kč	1 410 Kč
od 6 do 10 let	1 000 Kč	1 130 Kč	1 240 Kč	1 360 Kč	1 460 Kč	1 560 Kč
od 10 do 15 let	1 200 Kč	1 360 Kč	1 500 Kč	1 620 Kč	1 730 Kč	1 850 Kč
od 15 do 26 let (nezaopatř.)	1 300 Kč	1 470 Kč	1 620 Kč	1 780 Kč	1 900 Kč	2 030 Kč
Ostatní občané	1 200 Kč	1 360 Kč	1 500 Kč	1 680 Kč	1 800 Kč	1 920 Kč
Částka k zajištění nezbytných nákladů na domácnost						
Domácnost s 1 osobou	500 Kč	600 Kč	660 Kč	760 Kč	860 Kč	970 Kč
se 2 osobami	650 Kč	780 Kč	860 Kč	1 000 Kč	1 130 Kč	1 270 Kč
se 3 nebo 4 osob.	800 Kč	960 Kč	1 060 Kč	1 240 Kč	1 400 Kč	1 570 Kč
s 5 nebo více osob.	950 Kč	1 140 Kč	1 260 Kč	1 400 Kč	1 580 Kč	1 770 Kč

Zdroj: MPSV (2016): Vývoj částek životního minima.

Tabulka č. 8: Vývoj sum životního minima v ČR v letech 1997-2006

Osoba, domácnost	od 1.7.	od 1.4.	od 1.4.	od 1.10.	od 1.1.	od 1.1.
	1997	1998	2000	2001	2005	2006
Částka k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb						
Děti do 6 let	1 480 Kč	1 560 Kč	1 600 Kč	1 690 Kč	1 720 Kč	1 750 Kč
od 6 do 10 let	1 640 Kč	1 730 Kč	1 780 Kč	1 890 Kč	1 920 Kč	1 950 Kč
od 10 do 15 let	1 940 Kč	2 050 Kč	2 110 Kč	2 230 Kč	2 270 Kč	2 310 Kč
od 15 do 26 let (nezaopatř.)	2 130 Kč	2 250 Kč	2 310 Kč	2 450 Kč	2 490 Kč	2 530 Kč
Ostatní občané	2 020 Kč	2 130 Kč	2 190 Kč	2 320 Kč	2 360 Kč	2 400 Kč
Částka k zajištění nezbytných nákladů na domácnost						
Domácnost s 1 osobou	1 020 Kč	1 300 Kč	1 580 Kč	1 780 Kč	1 940 Kč	2 020 Kč
se 2 osobami	1 330 Kč	1 700 Kč	2 060 Kč	2 320 Kč	2 530 Kč	2 630 Kč
se 3 nebo 4 osob.	1 650 Kč	2 110 Kč	2 560 Kč	2 880 Kč	3 140 Kč	3 260 Kč
s 5 nebo více osob.	1 860 Kč	2 370 Kč	2 870 Kč	3 230 Kč	3 520 Kč	3 660 Kč

Zdroj: MPSV (2016): Vývoj částek životního minima.

Tabulka č. 9: Vývoj sum životního minima v ČR v letech 2007-2015

	od 1.1.	od 1.1.
	2007	2012
Částky životního minima		
pro jednotlivce	3 126 Kč	3 410 Kč
pro první osobu v domácnosti	2 880 Kč	3 140 Kč
pro druhou a další osobu v domácnosti (která není nezaopatřeným dítětem)	2 600 Kč	2 830 Kč
pro nezaopatřené dítě do 6 let	1 600 Kč	1 740 Kč
od 6 do 15 let	1 960 Kč	2 140 Kč
od 15 do 26 let	2 250 Kč	2 450 Kč
Částka existenčního minima		
pro osobu	2 020 Kč	2 200 Kč

Zdroj: MPSV (2016): Vývoj částek životního minima.

Tabulka č. 10: Vývoj sum životního minima v SR v letech 1991-1997

Osoba, domácnost	od 28.11.	od 1.11.	od 1.7.	od 1.11.
	1991	1993	1995	1997
Částka k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb				
Děti do 6 let	900 Sk	1 010 Sk	1 130 Sk	1 250 Sk
od 6 do 10 let	1 000 Sk	1 130 Sk	1 260 Sk	1 400 Sk
od 10 do 15 let	1 200 Sk	1 350 Sk	1 470 Sk	1 630 Sk
od 15 do 26 let (nezaopatř.)	1 300 Sk	1 460 Sk	1 590 Sk	1 760 Sk
Ostatní občané	1 200 Sk	1 350 Sk	1 470 Sk	1 630 Sk
Částka k zajištění nezbytných nákladů na domácnost				
Domácnost s 1 osobou	500 Sk	630 Sk	710 Sk	780 Sk
se 2 osobami	650 Sk	810 Sk	910 Sk	1 000 Sk
se 3 nebo 4 osob.	800 Sk	1 000 Sk	1 120 Sk	1 230 Sk
s 5 nebo více osob.	950 Sk	1 190 Sk	1 240 Sk	1 360 Sk

Zdroj: MPSVaR SR (2016): Vývoj sum životního minima.

Tabulka č. 11: Vývoj sum životního minima v SR v letech 1998-2003

	od 1.7.	od 1.7.	od 1.7.	od 1.7.	od 1.7.	od 1.7.
	1998	1999	2000	2001	2002	2003
První dospělá osoba v domácnosti	3 000 Sk	3 230 Sk	3 490 Sk	3 790 Sk	3 930 Sk	4 210 Sk
Druhá společně posuzovaná dospělá osoba či zaopatřené dítě	2 100 Sk	2 260 Sk	2 440 Sk	2 650 Sk	2 750 Sk	2 940 Sk
Každé nezaopatřené dítě v domácnosti	1 350 Sk	1 460 Sk	1 580 Sk	1 720 Sk	1 780 Sk	1 910 Sk

Zdroj: MPSVaR SR (2016): Vývoj sum životního minima.

Tabulka č. 12: Vývoj sum životního minima v SR v letech 2004-2015

	od 1.7.	od 1.7.	od 1.7.	od 1.7.	od 1.7.	od 1.1.	od 1.7.	od 1.7.	od 1.7.	od 1.7.	od 1.7.
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2009	2010	2011	2012	2014
První dospělá osoba v domácnosti	4 580 Sk	4 730 Sk	4 980 Sk	5 130 Sk	5 390 Sk	178,92 €	185,19 €	185,38 €	189,83 €	194,58 €	198,09 €
Druhá společně posuzovaná dospělá osoba	3 200 Sk	3 300 Sk	3 480 Sk	3 580 Sk	3 760 Sk	124,81 €	129,18 €	129,31 €	132,42 €	135,74 €	138,19 €
Nezaopatřené dítě, zaopatřené neplnoleté dítě	2 080 Sk	2 150 Sk	2 270 Sk	2 340 Sk	2 460 Sk	81,66 €	84,52 €	84,61 €	86,65 €	88,82 €	90,42 €

Zdroj: MPSVaR SR (2016): Vývoj sum životního minima.